

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

TINA OPEKA

**VPLIV KOMUNIKACIJSKIH SREDSTEV NA KVALITETO
ŽIVLJENJA OSEB Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

TINA OPEKA

MENTORICA: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatin
SOMENTORICA: asist. dr. Marjeta Mencin Čeplak

**VPLIV KOMUNIKACIJSKIH SREDSTEV NA KVALITETO
ŽIVLJENJA OSEB Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Hvala vsem, ki ste kakor koli prispevali k nastanku moje diplomske naloge in s tem k naslednjemu poglavju v mojem življenju. Hvala, ker ste razumeli mojo živčnost in me priganjali, da vztrajam do konca.

Posebna zahvala moji mami, ki me je podpirala vsa leta študija in odraščanja. Zaradi nje sem to, kar sem danes, zaradi nje še verjamem v dobro na tem svetu. Hvala bratu Lovru, ki mi je pomagal s tehničnim znanjem in mi mnogokrat prihranil veliko časa.

Posebna zahvala tudi dr. Sandri Bašić Hrvatini, ki je ne samo z budnim očesom spremljala nastanek naloge, ampak mi je skozi študijska leta pomagala gledati širše in predvsem z drugačnega zornega kota.

Zahvaljujem se tudi somentorici, ki je sprejela tematiko diplomskega dela in mi s svojim znanjem in napotki pomagala predelati problematiko pričujočega dela.

VPLIV KOMUNIKACIJSKIH SREDSTEV NA KVALITETO ŽIVLJENJA OSEB Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU

Pri razumevanju, označevanju in upodabljanju oseb z motnjo v duševnem razvoju se pojavljajo številni problemi: stigmatizacija in diskriminacija, nenatančni opisi motenj v duševnem razvoju, strah pred neznanim, nerazumevanje sposobnosti teh oseb. To posledično pripelje do nezmožnosti zaposlitve oseb z motnjo v duševnem razvoju, s čimer jih obsodimo na nesamostojno življenje. Samostojnost pa je po mojem mnenju eden ključnih elementov kvalitetnega življenja vsakega posameznika. Ugotavljam, da na kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju vpliva uporaba komunikacijskih sredstev, in sicer tako »navzven« kot »navznoter«. Komunikacija znotraj varstveno delovnega centra pripomore k zmanjšanju »motnje v duševnem razvoju« oz. k izboljšanju stanja te osebe. Prav tako je pomembna tudi komunikacija »navzven« oz. komuniciranje varstveno delovnega centra s širšo okolico. Poleg komunikacije sem nakazala tudi socializacijo kot koncept, ki je pomemben za kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Socializacija namreč je tista, ki ne vpliva samo neposredno na osebe z motnjo v duševnem razvoju, ampak tudi na to, kakšna je širša družba, oz. kako bodo posledično osebe z motnjo v duševnem razvoju sprejete v širšo družbo.

Ključne besede: motnja v duševnem razvoju, socializacija, komunikacijski proces.

IMPACT OF COMMUNICATION ON LIFE QUALITY OF PEOPLE WITH DISTURBANCE IN MENTAL DEVELOPMENT

At understanding, marking and picturing of people with disturbance in mental development numerous problems occur: stigmatization and discrimination, inaccurate descriptions of disturbance in mental development, fear of unknown, incomprehension of these people's abilities. This leads to their inability to find employment and are thus unable to lead an independent life – in my opinion a key factor of the quality of life of an individual.

I find that the quality of life of these individuals can be and is improved by the use of communication therapy, inside as well as outside the centre. Communication therapy inside the centre helps to minimise the disturbance in mental development and results in improvement of the mental condition of the person. The communication of the centre with the wider surroundings is also important. Beside communication I have suggested socialization as a concept that is relevant to the quality of life on an individual with disturbance in mental development. Socialization in my opinion is important for both sides- for people with disturbance in mental development, and also for the wider population (how the wider population will accept people with disturbance in mental development).

Key words: disturbance in mental development, socialization, communication process.

1. UVOD	7
2. SOCIALIZACIJA	11
2.1 POMEN, PROCESI IN DEJAVNIKI SOCIALIZACIJE.....	11
2.1.1 PRIMARNA SOCIALIZACIJA.....	11
2.1.2 SEKUNDARNA SOCIALIZACIJA.....	13
2.2 POLITIČNA SOCIALIZACIJA.....	14
3. KOMUNIKACIJSKI PROCES	19
3.1 POMEN KOMUNIKACIJE.....	21
3.2 KOMUNIKACIJA ZNOTRAJ VARSTVENO DELOVNEGA CENTRA.....	22
3.2.1 DEFINICIJE SPREMENLJIVK.....	23
3.2.2 TEORETSKO IZHODIŠČE METODOLOŠKE ANALIZE.....	25
3.2.3 UPORABA KOMUNIKACIJSKIH SREDSTEV.....	25
3.2.4 HIPOTEZE IN ARGUMENTI METODOLOŠKE ANALIZE.....	29
3.2.5 STATISTIČNA ANALIZA PODATKOV.....	30
UPORABLJENA KOMUNIKACIJSKA SREDSTVA (TERAPIJE).....	37
3.2.6 ZAKLJUČEK RAZISKAVE.....	38
3.3 RAZISKAVA »ZUNANJIH« DEJAVNIKOV.....	39
ALI IZOBRAŽEVANJE MLADIH VPLIVA NA NJHOVO SPREJEMANJE OZ. DOJEMANJE DRUGAČNOSTI?.....	39
3.3.1 AKCIJA »ZMANJŠAJMO NESTRPNOST DO OSEB Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU«.....	41
3.3.2 PREDVIDENI UČINKI AKCIJE.....	42
3.3.3 STRATEGIJA IN TAKTIKA AKCIJE.....	43
3.3.4 CILJ IN NAMEN RAZISKAVE.....	43
3.3.5 RAZISKAVA in ANALIZA.....	44
3.3.6 ANKETA.....	45
3.3.7 UGOTOVITVE ANKETE.....	47
4. SKLEP	48
5. LITERATURA IN VIRI	51
5.1 LITERATURA.....	51
5.2 MEDMREŽJE IN OSTALI VIRI.....	53
6. PRILOGE	54
PRILOGA A: PROGRAMSKI STAVKI ZA ODVISNO SPREMENLJIVKO »STOPNJA PRIZADETOSTI«.....	54
PRILOGA B: ANKETA.....	55
PRILOGA C: OCENJEVALNA LESTVICA VDC RIBNICA.....	56
7. SEZNAM GRAFOV IN TABEL	
TABELA 3.1 OCENJEVALNA LESTVICA VDC RIBNICA.....	31
TABELA 3.2 OPISNE STATISTIKE ZA SPREMENLJIVKO »STOPNJA PRIZADETOSTI«.....	35

TABELA 3.3 OPISNE STATISTIKE ZA SPREMENLJIVKO »UPORABLJENA TERAPIJA«.....	37
GRAF 3.1 FREKVENČNA PORAZDELITEV VREDNOSTI ZA SPREMENLJIVKO »STOPNJA IZBOLJŠANJA«.....	35
GRAF 3.2 FREKVENČNA PORAZDELITEV VREDNOSTI ZA SPREMENLJIVKO »UPORABLJENA TERAPIJA«.....	37

1. UVOD

V diplomskem delu, ki je pred vami, bom v tematskih sklopih obdelala dejavnike in vplive, ki so po mojem mnenju odločilni za kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Za to temo sem se odločila, ker me tema duševno prizadetih spremlja že od rosne mladosti. Moja mama je kot defektologinja zelo aktivna že vrsto let in vse krivice, spremembe, boji z njenimi zmagami in porazi so postali del mene, za katerega čutim, da ga je vredno deliti in s tem pripomoči vsaj k drobnim, a vendar nujno potrebnim spremembam.

Ker menim, da je kvaliteta življenja za osebe z motnjo v duševnem razvoju, poleg dejavnikov, ki vplivajo neposredno na njihov razvoj, odvisna tudi od njihovega sprejema v širšo družbo, sta temu primerni tudi moji raziskavi, ki se razlikujeta v tem, da ena meri dejavnike »navznoter«, druga pa »navzven«.

Temeljna hipoteza moje diplomske naloge je, da na kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju vpliva uporaba komunikacijskih sredstev, in sicer tako »navzven« kot »navznoter«. Komunikacija naj bi pripomogla k zmanjšanju »motnje v duševnem razvoju«, oz. k izboljšanju stanja osebe z motnjo v duševnem razvoju. In nenazadnje, pomembna je tudi komunikacija »navzven«, kjer imam v mislih komuniciranje varstveno delovnega centra (v nadaljevanju VDC) s širšo okolico. Za predmet raziskovanja sem izbrala populacijo mladih, natančneje, zastavila sem si vprašanje, ali osveščanje mladih o problematiki oseb z motnjo v duševnem razvoju oz. pravilno predstavljanje drugačnosti nasploh vpliva na kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Poskušala sem nakazati socializacijo in komunikacijo, kot koncepta, ki sta pomembna za kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju.

Moja naloga je razdeljena na dva dela. Prvi del naloge govori o preučevanju dejavnikov, ki delujejo »navznoter«, in sicer bom najprej v nalogi obravnavala »motnjo v duševnem razvoju« kot družbeno in socialno kategorijo in raziskala odnose med prizadetostjo kot družbeno ustvarjeno invalidizacijo in družbenim okoljem. Raziskala bom, ali uporaba komunikacijskih sredstev dejansko vpliva na »stopnjo motnje v duševnem razvoju«, ali drugače povedano, ali vpliv samih terapij dejansko vpliva na stanje osebe z motnjo v duševnem razvoju.

Na tem mestu naj še omenim, da je oznaka variable »duševna motnja« zaradi lažjega razumevanja oz. preiskovanja OPERATIVNA.

Drugi del naloge je namenjen preučevanju dejavnikov, ki delujejo »navzven«. To pomeni, da se bom osredotočila na učenje in izobraževanje mladih, izpostavila bom nove trende v sistemu izobraževanja ter preučila, kako se pri nas uveljavlja in izvaja integracija – izobraževanja otrok in mladostnikov na področju problematike oseb z motnjo v duševnem razvoju, kar lahko posledično označim za stopnjo psihofizične oviranosti oseb z motnjo v duševnem razvoju.

Za populacijo mladih sem se odločila, ker menim, da je to skupina, ki je najbolj dovzetna za spremembe. Predsodki v njih naj ne bi bili še globoko zakoreninjeni, predvsem pa so mladi veliko bolj nepopisan list kot odrasli. S pomočjo širjenja zavesti, solidarnosti in kompleksnih informacij se bomo izognili negativnim predsodkom, ki vplivajo na kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Tako kot vsi ljudje imajo tudi one pravico do vseživljenjskega učenja. Nadgrajevanje in obnavljanje znanja pa v tem primeru zahteva celoten sistem podpornih služb, sodelovanje številnih družbenih institucij in pomoč organizacij, ki skrbijo za duševno prizadete. Toda, ali so akcije resnično učinkovite in povzročajo vsaj drobne spremembe, ali je vse skupaj le iluzija?

Večina oseb z motnjo v duševnem razvoju je namreč vse življenje odvisna od pomoči ali vsaj vspodbude okolice. Varstvo prizadetih oseb danes temelji na načelu deinstitutionalizacije, kar pomeni ustvarjanje življenjskih pogojev, ki so čim bližje življenju v družini. Tudi pri nas je vedno več stanovanjskih skupnosti, ki temeljijo na majhnem številu članov in v katerih varovanci živijo skoraj samostojno življenje. Pri tem se pojavlja tudi problematika zaposlovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Zaradi svojih značilnosti imajo osebe z motnjami v duševnem razvoju zožene možnosti zaposlitve, kar pomeni odvisnost od pomoči podpornih mehanizmov. Veliko vlogo pri zaposlovanju oseb z motnjo v duševnem razvoju vsekakor igra politična socializacija.

Ali so osebe z motnjo v duševnem razvoju posebneži, ki naj jim namenjamo zgolj svoje usmiljenje, ali se je morda smiselno vprašati, če je resnično problematika oseb z motnjo v duševnem razvoju tista, ki jo moramo spreminjati, ali se je bolj smiselno vprašati, kako bi rešili problematiko ODNOSA širšega okolja do njih?

Samo s spremembo širšega odnosa, z razširjanjem informacij in razbijanjem tabujev bomo lahko svet »zdravih« in »prizadetih« približali in s tem ustvarili okolje, ki bo lepše za vse, ki si ga delimo.

Danes za osebe s posebnimi potrebami uporabljamo termine osebe z lažjo, težjo in najtežjo motnjo v duševnem razvoju. Socialno-ekonomska definicija te osebe opredeljuje kot osebe, ki niso sposobne za samostojno življenje in delo.

V 21. stoletju oz. v družbi znanja je najbolj pomembno, da so naše umske sposobnosti dovolj razvite, da si lahko pridobimo znanje, ki je potrebno za našo neodvisnost, še manj pa znamo z njim upravljati. V preteklosti, ko se je denar služilo s fizičnim delom, je bilo za delo pomembno telo, s katerim se je služilo in tudi koristilo družbi. Vse tiste, ki niso bili koristni in niso mogli prispevati k družbeni delovni pogodbi, so izločili in izolirali iz družbe (Flaker 1998). Družbi je šlo za ohranjanje produktivne sile, zato so morala telesa nekoč ustrezati obstoječi družbeni strukturi, za kar so poskrbele različne prakse (Zaviršek 2000: 205). Sedaj vlogo produktivne sile prevzema um, ki v primeru, da ni dovolj razvit, ne more učinkovito prispevati k družbi ali k posameznikovemu osebnemu zadovoljevanju potreb. Intelektualci kot delavci znanja so glavni vir proizvodnje znanja, kjer pa na primer telesna hendikepiranost ne predstavlja tako velike ovire kot umska hendikepiranost¹, saj v informacijski dobi delo in s tem produkcijo znanja omogočajo tudi drugi viri dostopa do podatkov, na primer računalnik in internet. Družba znanja nam je omogočila lažji dostop do znanja in predajanja znanja, vendar pa pri tem potrebujemo um in »mentalno zdravje«, saj vse te informacijske tehnologije ne moremo uporabljati brez uma in razuma.

Osebe z motnjo v duševnem razvoju so tiste, ki imajo tako nizko umsko sposobnost, da ne morejo napredovati v osnovni šoli. Po pravilniku o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, se te osebe na osnovi klinične preiskave razvrščajo v naslednje skupine:

- **OSEBE Z LAŽJO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU:** imajo tako zmanjšane sposobnosti za umsko delo, da ne morejo biti uspešne pri rednem vzgojno-izobraževalnem delu in potrebujejo zato posebne oblike usposabljanja (orientacijski inteligenčni kvocient* (IQ 51-70).
- **OSEBE Z ZMERNO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU:** imajo zmanjšane sposobnosti za samostojno delo, so pa sposobne vzdrževati kontakt z okolico, pridobiti

---

¹ Hendikepiranost v tem primeru pomeni tako motnjo oziroma oviranost kot tudi skupek družbenih stigem, stereotipov, predsodkov in diskriminacij, ki obkrožajo določeno motnjo oziroma oviranost (Zaviršek 2000).

navade in skrbeti za svoje osnovne potrebe ter se priučiti za preprosta opravila (orientacijski IQ 36-50).

- **OSEBE S TEŽJO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU:** imajo tako zmanjšane sposobnosti, da so omejene v gibanju, govoru in v skrbi za svoje osnovne potrebe ter so nesposobne za samostojno delo, lahko pa se priučijo za najbolj enostavna opravila (orientacijski IQ 21-35).
- **OSEBE Z TEŽKO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU:** imajo tako slabo razvite umske sposobnosti, da so tako omejeni v svoji sposobnosti gibanja, govora in skrbi za svoje osnovne potrebe, da potrebujejo stalno varstvo, posebno oskrbo in nego (orientacijski IQ pod 20). (Kid 2007)

* V nalogi ne problematiziram koncepta in merjenja inteligentnosti, ker se v nadaljevanju ne sklicujem na ta kriterij razvrščanja motenj.

2. SOCIALIZACIJA

2.1 POMEN, PROCESI IN DEJAVNIKI SOCIALIZACIJE

Socializacija je pomemben dejavnik za »obe strani«. Tako za samo osebo z motnjo v duševnem razvoju kot tudi za »normalnega« posameznika, ki se bo v svojem življenju srečeval z njimi. Eden od pogojev človekovega kvalitetnejšega življenja je tudi sprejemanje s strani drugih, saj smo ljudje kot posamezniki vse življenje v »odnosnem« razmerju. Posameznik namreč ne more živeti sam zase, v izolaciji. To bi zanj pomenilo socialno smrt. Družbeno okolje je tista gonilna sila, kjer posameznik spozna, da sme bivati, da je član neke skupnosti in se nauči sobivati v njej.

Da bi družba, kakršna je, lahko obstala tudi v prihodnje, si vsi njeni člani zavedno ali nezavedno prizadevajo, da nove posameznike uspešno vključijo v družbo. Tako odrasli, tisti posamezniki, ki so že »podružbljeni«, skušajo vključiti v družbo vsakega novega posameznika in prihajajočo generacijo. Pri tem pa potekajo procesi prenosa vsebine družbe in vseh odnosov v njej. Vsaka prihodnja družba, ki se jo vpelje v obstoječi družbeni sistem, ki je seveda človeški produkt, ponotranji obstoječe norme, vrednote, znanja in izkušnje preteklih generacij te družbe. Kot poudarja V. Godina, je to nadaljevanje človekove vrste. (Godina 1981:12)

Ko se rodimo, smo ljudje kot nepopisan list. Z vsakim novim dnevom pa pridobivamo nova spoznanja. Tako je vse življenje. Prvi in najpomembnejši učitelji so naši starši. Znanje, ki ga pridobimo od njih, je osnova, ki jo le še nadgrajujemo. Zato je zelo pomembno, kakšne vrednote in načela nam starši oz. primarni socializatorji privzgojijo.

Starševska vloga se z leti zmanjšuje, vlogo učiteljev namreč prevzamejo druge institucije, med katerimi je gotovo najpomembnejša šola. V sklop sekundarnih socializatorjev lahko uvrstimo tudi skupine vrstnikov, verske organizacije, sredstva javnega obveščanja, delovno okolje. Za katera spoznanja bomo dovzetni in kaj bomo izluščili iz okolja je odvisno od posameznika do posameznika. Vsak dan namreč spoznavamo nove ljudi, vsak dan komuniciramo, kar pomeni, da se vsak dan naučimo kaj novega.

2.1.1 PRIMARNA SOCIALIZACIJA

To je prva in najpomembnejša faza socializacije, saj se v tej fazi polagajo temelji strukture osebnosti, kasneje, v obdobju sekundarne socializacije, samo nadgrajujemo. Ta faza je pomembna tudi za osebe z motnjo v duševnem razvoju, ne glede na to, kako huda je njihova motnja. Otroci z motnjo v duševnem razvoju so v primerjavi z vrstniki hitro prepoznavni, saj

so običajne življenjske in učne zahteve zanje nedojemljive in prezahtevne. Že v predšolskem obdobju se pokaže upočasnen in zakasnel razvoj, toda primarna socializacija oz. kapital, ki ga pridobijo v tem času ni zato nič manj pomemben za njihov nadaljnji razvoj.

Primarna socializacija se odvija v prvih letih otrokovega življenja v njegovem družinskem krogu. V tem obdobju se posameznik naslanja na pomembne druge. Zato je v prvi vrsti treba upoštevati, kakšno je stališče pomembnih drugih do problematike oseb z motnjo v duševnem razvoju. Ponavadi so to starši, oz. tisti, ki so otroku najbliže. V prvih letih je to mati, potem se ji pridružijo še ostali družinski člani, s katerimi se identificira. Otrok je odprt za zunanje vplive. V tem obdobju predvsem poteka učenje na emocionalni ravni, kot poudarjata Berger in Luckmann: »Otrok se identificira s pomembnimi drugimi preko različnih načinov čustvovanja. Kakršnikoli so že, internalizacija se pojavi samo skupaj z identifikacijo.« (Berger in Luckmann, v Lukšič-Hacin 1995: 99)

»Vsak posameznik se rodi v objektivno družbeno strukturo, znotraj katere se sooči s pomembnimi drugimi, ki so zadolženi za njegovo socializacijo. Ti pomembni drugi so posamezniku vsiljeni. Njihove definicije njegove situacije se mu predstavljajo kot objektivna realnost. Na ta način se ne rodi le v objektivno družbeno strukturo, ampak tudi v objektivni družbeni svet. Pomembni drugi, ki mu ta svet posredujejo, ga med posredovanjem spreminjajo. Podobe izberejo v skladu z lastnim mestom v družbeni strukturi in na osnovi lastnih življenjsko zakoreninjenih značilnosti.« (Berger, Luckman 1988: 123)

Proces primarne socializacije se začne ob rojstvu posameznika. V tem obdobju, ki ga je skoraj nemogoče časovno natančno opredeliti, se mora človek naučiti osnovnih pravil kulture, v kateri je rojen. Z družbenega vidika je eden najpomembnejših dejavnikov prav gotovo materini jezik, s pomočjo katerega se »na institucionalno določen način internalizirajo različne motivacijske in razlagalne sheme.« (Berger, Luckman 1988: 126) Kmalu se naučimo osnovnih družbenih norm, za katerimi stremi družba, prav tako pa posameznik internalizira družbeno zaželeno vzorce obnašanja in pravil. Pri primarni socializaciji je potrebno poudariti njeno trajnost, saj se učinki prvega učenja zasidrajo v človekovo zavest mnogo trdneje kot učinki sekundarne socializacije. Zelo nazorno sta primarno socializacijo predstavila Berger in Luckman v svoji sociološki razpravi.

Prav tako kot omenjena avtorja tudi naslednji poudarja pomen primarne socializacije in inkulturacije v smislu njene trajnosti in nespremenljivosti, saj se polagajo temelji osebnosti, na katere se kasneje le dograjuje. Tako Stane Južnič pravi, »da vsebuje primarna inkulturacija in socializacija veliko več kot le kognitivne procese, ali nekoliko poenostavljeno: vsebuje več kakor zgolj učenje.« (Južnič 1989: 51) Je tudi mnenja, da je to obdobje izredno emocionalno

razgibano. V primarni socializaciji posebej poudari imitativno težnjo, ko otrok želi oponašati in posnemati odrasle ter si s časom prisvoji vloge in stališča odraslih. Sicer pa so temeljni procesi učenja imitacija, identifikacija in kooperacija. Izpostavi tudi oblikovanje identitete in probleme, ki lahko nastanejo pri interiorizaciji ali ponotranjenju družbenega sveta, ki prispeva k poenotenju človeka s samim seboj in skupino, v kateri živi. Prav tako kot identiteta posameznika ima svoj namen tudi skupinska identiteta, ki jo lahko razumemo kot mrežo družbeno in kulturno vzpostavljenih zavezanosti. Gre v bistvu za identifikacijo s skupino, kateri posameznik pripada in njegovo željo, da bi pripadal. Primarna socializacija je torej prvi kamenček v mozaiku ne samo v smislu potenciala, ki ga bo posameznik pridobil za nadaljnje življenje, ampak tudi načina in zmožnosti sprejemanja drugačnosti.

Sekundarna socializacija pa je vsak nadaljnji proces, ki že socializiranega posameznika uvede v nova področja družbe, v kateri živi.« (Berger, Luckman 1988: 122) Primarna socializacija je najpomembnejša, polna čustvenega naboja, vsebuje pa tudi identifikacijo, saj je bistvenega pomena, »... kako nas identificirajo drugi in kako se identificiramo sami, tj. razmerje med objektivno pripisano in subjektivno pridobljeno identiteto.« (Berger, Luckman 1988: 123–124) Z identifikacijo posameznik prevzame vloge drugih in jih naredi za njemu lastne. S prevzemom vlog hkrati prevzema tudi njihov svet.

Pričakovano je, da se internalizacije od družbe do družbe razlikujejo, zato se razlikujejo tudi družbeno določena učenja. Njuno stališče je, da se primarna socializacija konča takrat, »ko se koncept občega Drugega (in vsega kar sodi zraven) zasidra v posameznikovi zavesti.« Berger, Luckman 1988: 128) Kljub temu pa trdita, da socializacija ni nikoli popolna in dokončna.

»Primarna socializacija se konča takrat, ko se koncept občega drugega v zavesti posameznika utrdi in postane otrok »učinkovit član družbe, ki ima v subjektivni lasti sebe in svet in je pripravljen za nadaljnjo socializacijo, torej sekundarno socializacijo.« (Lahmadi 2000: 11)

2.1.2 SEKUNDARNA SOCIALIZACIJA

Osnove, ki jih postavi posameznik v primarni socializaciji, so ključ za uspešno nadaljevanje sekundarne socializacije. Vsebine, ki se podajajo v sekundarni socializaciji, morajo sovpadati s primarno socializacijo in posameznikovimi ponotranjenimi svetovi.

Sekundarna socializacija nekako nadaljuje procese primarne socializacije in posameznika uvede v druga področja družbe, vendar je ne more preseči, lahko le delno spremeni učinke

primarne socializacije. Tukaj bo prišla do izraza širša družbena predstava o problematiki oseb z motnjo v duševnem razvoju.

Sekundarna socializacija (za razliko od primarne) ne temelji na čustveni, pač pa na formalni in neosebni ravni, odnosi so institucionalni. Posameznik se v sekundarni socializaciji uči družbenih vlog in pridobiva, ponotranja institucionalne podsvetove. To velja za slehernega posameznika z duševno motnjo ali brez nje.

»Znanje, ki ga pridobiva v šolah, je en, družbeno sprejet pogled na realnost, in posameznikov Jaz zdaj že zna selektivno izbirati vsebine, ki jih ponotranja.« (Lahmadi 2000:11)

V sekundarni socializaciji poteka interiorizacija družbenega sveta, ne bazičnega, ki poteka v primarni socializaciji, pač pa t.i. sub-svetov. (Godina 1983: 103)

Šele ko enkrat posameznik obvlada temeljne mehanizme lastnega reagiranja v bazičnem svetu, ima osnovne dispozicije za drugo fazo interiorizacije sub-svetov. Druga faza interiorizacije pa vključuje realnosti, ki so povezane z delitvijo dela in distribucijo znanja. Posameznik se nauči obvladovanja pravil v družbi in vseh izsekov aktivnosti, v katerih deluje, in socialnih vlogah, ki jih igra. (Godina 1983: 103–105)

2.2 POLITIČNA SOCIALIZACIJA

Tudi politična socializacija je pomembna za kakovost življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Ne samo za njihovo lastno dojetje sveta, temveč kako jih bo širša družba, katero sokreira obstoječi družbeni sistem, vpletla v svoj vsakdan in kolikšno pozornost bo namenila njihovi problematiki. Velik poudarek na pomoči tistim, ki so je potrebni, je vsakakor korak naprej, zanemarjanje problematike pa drastičen upad kvalitete in praktično ničelne možnosti za izboljšanje trenutne situacije.

Politična socializacija je vsekakor integralni, sestavni in v marsičem neločljiv del socializacijskega in kulturacijskega procesa v celoti. V širšem pomenu je politična socializacija celotnost procesov, ki peljejo k usklajevanju posameznika s politično vsebino njegove družbe. V ožjem pomenu besede pa lahko politično socializacijo razlagamo tudi kot namerno naravnano in zavestno posredovanje političnega v skladu s konkretnim političnim sistemom.« (Južnič 1973: 69–72)

In ponovno smo pri točki, kjer bi izpostavila, kako zelo je pomembno, kako se obstoječi politični sistem »obnaša« do problematike oseb z motnjo v duševnem razvoju. Če bo ta širil

zavest v duhu odtrivanja drugačnosti na rob, bo to vsekakor pomenilo slabo izhodišče za osebe z motnjo v duševnem razvoju, kot če se bo zavzemal za politiko, ki bo tej problematiki namenjala več pozornosti in seznanjal širšo javnost z omenjeno problematiko.

Pri obravnavanju politične socializacije ne moremo mimo politične kulture, ne da bi jo vsaj bežno omenili. Le-ta se namreč v procesu socializacije sprejema, razvija in spreminja pod vplivom različnih političnih socializatorjev, o katerih bo več povedano kasneje. Na tem mestu naj omenim samo to, da jih teorija politične kulture deli na primarne in sekundarne socializatorje. (Jelušič 1988: 268)

»Primarni politični socializatorji so torej bolj osebni in njihovo delovanje ni natančno strukturirano. Za sekundarne socializatorje pa je značilna večja formalnost, organiziranost, brezosebnost. Pri sekundarnih socializatorjih gre torej bolj za ustanove v pravem pomenu besede. Med primarne socializatorje štejemo predvsem družino, med sekundarne agente politične socializacije štejemo v moderni razviti industrijski družbi vse številnejše ustanove, ki aktivno posegajo v procese politične socializacije (cerkve oz. duhovnike, šole oz. učitelje, armado oz. častnike in druge ustanove.« (Južnič 1973: 112)

Politični socializatorji so: družina, skupine vrstnikov, cerkvena organizacija, šola, sredstva javnega obveščanja.

»Vse družbe imajo neke ustanove, ki posredujejo politična znanja, usmeritve in vrednote, uveljavljajo politična stališča in odrejajo norme in oblike političnega vedenja. V zelo nerazvitih družbah je politična socializacija nenačrtovan in impliciten proces. Čim manj je družba razvita, tem manj ima specializiranih ustanov, ki so posebno »zavezane« za skrb in naravnavanje v procesu politične socializacije. Čim bolj je družba razvita, tem več jih ima. In ne le to. Množijo se predvsem eksplicitno »zavezani« za politično socializacijo in že po pravilu se zmanjšuje vloga implicitno »zavezanih« (npr. družina).« (Južnič 1973: 109)

»Moderna družba je izoblikovala številne agentne politične socializacije in ustvarila učinkovit ideološki aparat, to pa je bil hkrati tudi odgovor na vse večjo zapletenost družbenih političnih procesov, ki ustrezajo družbenim.« (Južnič 1973: 110)

a) Družina

V današnji družbi družina velja za »mikro« družbeni sistem, zato ni čudno, da se s političnimi mišljenji in načeli srečamo že v rani mladosti. »V družini se otrok nauči prvih oblik družbenega in kulturnega vedenja in tako stori prve korake tudi k političnemu vedenju.

Družina posreduje prva znanja o politiki in političnem; pred vsemi drugimi socializacijskimi dejavniki vtisne skupinsko identiteto, navaja otroka na dejstvo, da so in da morajo biti v družbi različne vloge, in po tej poti se ponujajo tudi vzorci oblasti in predstave o hierarhični zgradbi družbe.« (Južnič 1989: 117) Kako bo posameznik dojemal drugačnost in kam bo njeno problematiko uvrščal, je odvisno tudi od tega, kakšen odnos so imeli do omenjenega njegovi starši.

b) Skupine vrstnikov

Takoj na začetku naj omenim, da so skupine vrstnikov nehierarhične primarne skupine, najbolj neposredne in zato najbolj pristne. Tako kot mnogokateri pisec tudi sama menim, da je tej skupini pravzaprav posvečeno premalo pozornosti, saj se družba v današnjih časih očitno še ne zaveda njihovega dejanskega pomena. Južnič pravi, da »v njih vse preveč vidimo le nekakšno dopolnilo pomembnejših političnih socializatorjev«, in tako zaradi njihovega omalovaževanja spregledamo »nemalokdaj temeljno vlogo v posredovnanju političnih norm, vedenja, v naravnavanju motivacij za politično aktivnost ali neaktivnost in v uveljavljanju pomembnih političnih idej.« (Južnič 1989: 123) Mnogi želijo ugajati in v mladih letih nekako sprejmejo širše, prevladujoče mnenje o neki temi, z namenom da bi se v družbo bolje vklopili. Kako vrstniki gledajo na problematiko oseb z motnjo v duševnem razvoju, je eden od dejavnikov, ki vpliva na to, kakšno mnenje si bo posameznik ustvaril.

c) Verske organizacije

Tudi vloge teh ne gre zanemariti. »S sintagmo »verske organizacije« razumemo ne le vse organizirane in institucionalizirane religije z jasno razpoznavno notranjo hierarhijo, marveč tudi vsa združenja, ki imajo kot »verske skupnosti« ne le opredeljene verske resnice, marveč tudi moralno-etične kodekse. Slednji naj bi bistveno vplivali v procesih politične organizacije vsaj toliko kot sam tip verske organiziranosti.« (Južnič 1989: 128)

d) Šola

Kot sem že omenila, je šola poleg družine eden od najpomembnejših socializatorjev, saj ima posebno vlogo pri oblikovanju politične kulture, kar dokazujejo različni raziskovalci. Poleg izobraževalne vloge pa ima s stališča njenih socializacijskih vlog še tri pozicije:

- deluje z vsebino podajane gradiva, na različne načine razporejenega in doziranega,
- z uveljavljanjem posebnega načina življenja tistih, ki so v njenem sistemu,
- z utemeljevanjem družbenih in političnih odnosov. (Južnič 1989: 137)

e) Sredstva javnega obveščanja

Močnejši dejavnik ki pomaga oblikovati predstave o določeni temi so tudi sredstva javnega obveščanja. Kako so osebe z motnjo v duševnem razvoju predstavljene v njih in kolikokrat se pojavljajo, je vse prej kot zanemarljiv faktor, ko govorimo o kvaliteti življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Tudi z njihovo pomočjo se namreč tabuji lahko razbijajo ali pa povečujejo. Pravilna reprezentacija in širjenje informacij so tukaj ključnega pomena.

»Sredstva javnega obveščanja vse bolj posegajo v procese politične socializacije in ne učinkujejo samo v »visoko« razvitih družbah. Njihova vloga postaja vse bolj globalna, čeprav je seveda zelo pod vplivom razvitih družb.« (Južnič 1973: 140)

»V sodobnem svetu imajo poseben pomen spremembe, ki se zaradi naglega širjenja komunikacijskih sredstev in komunikacijskega omrežja tičejo tako rekoč vsake družbe in vsakega posameznika. Sredstva javnega obveščanja vplivajo na posameznika od najzgodnejše mladosti, celo v samem začetku življenja.« (Južnič 1973: 140–141)

»Politična vsebina neke družbe se jasno in nedvoumno kaže posebno v sredstvih javnega obveščanja; že po pravilu pod nadzorstvom ideološkega državnega aparata.« (Južnič 1973: 141)

Ključni dejavnik za dvig kvalitete življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju je tudi njihova reprezentacija v sredstvih javnega obveščanja. Le-ta bodo namreč ne samo pomagala širši javnosti razumeti in približati drugačnost, ampak tudi samim osebam z motnjo v duševnem razvoju, da se uvrstijo v socialno okolje.

»Številna raziskovanja kažejo, da so ta sredstva učinkovita predvsem kot **dopolnilni socializatorji** in da ljudje v sredstvih javnega obveščanja večidel ne iščejo novih skušenj, pač pa potrjujejo in utrjujejo svoje prejšnje skušenje ki si jih lahko projicirajo.« (Južnič 1973: 141)

»Zdi se, da sredstva javnega obveščanja nimajo posebnega vpliva, kadar gre za ustaljene ideologije posameznikov, družbenih skupin ali celih narodov. Prav gotovo pa ta sredstva utrjujejo že uveljavljena stališča, vrednote in norme vedenja. Posebno učinkovita so, kadar se s svojo vsebino popolnoma ujemajo z nekakšnim družbenim konsenzom, ki v družbi sodi k temeljnim premisam družbenogospodarske ureditve in političnim sistemom. Tako postanejo sredstva javnega obveščanja izredno pomemben dejavnik, ki pripomore k ohranjanju obstoječega sistema.« (Južnič 1973: 142)

»Za sodobnega človeka je bolj značilno, da njegova identiteta ni trdna, ampak se rada spreminja. Zaradi poplave površnih sporočil, trivialnih in ponarejenih zgodb, ki lahko zavajajo posameznika v čisto nemogoče alternative človeškega življenja, se človek razblinja; množina »neprebavljenih« podob ga ves čas sili, da nekako spreminja svoja mnenja in jih ne more ustaliti.« (Južnič 1973: 142–143)

»Živimo v dobi, ko je posebnosti socializacijskega oz. inkulturacijskega procesa moči opaziti tudi v tem, da človek soočen z nasprotujočimi si prvinami, ne more napraviti vzorcev medsebojne odnosnosti, reda in pomena za vse, kar doživlja in čemur je informacijsko izpostavljen. So podatki, ki se ne ujemajo z racionalnim redom, nekatere med njimi sicer človek lahko strukturira in jim da pomen, drugi pa ostanejo nepovezani in očitno brez pomena.« (Južnič 1973: 143)

Danes nas na skoraj vsakem koraku spremlja vsaj eno sredstvo javnega obveščanja. Prav tako kot šole so tudi sredstva javnega obveščanja »nagnjena h kontroliranju in planiranju s strani ustvarjalcev zaželjene politične in obrambno-varnostne kulture, zato pa tudi k monopolom.« (Jelušič 1988: 273) To dejstvo lahko preverimo s primerom iz vsakdanjega življenja, saj je že odločitev, kateri resni dnevni časopis bomo prebirali, tako rekoč politična odločitev.

f) Delovno okolje

Delovno okolje je po Južničevih besedah vir nekakšne resocializacije v smislu ponovne, predrugačene socializacije. Čas redne zaposlitve se je precej premaknil v poznejša leta, kar lahko opravičimo s podaljševanjem šolanja. Ta specifična resocializacija pa v posamezniku, ko spozna novo delovno okolje, »nekako prebudi posameznika k politiki in političnemu že zaradi zapletenosti odnosov, ki praviloma obstajajo v vsakem delovnem kolektivu.« (Južnič 1989: 151) Po nekaterih raziskavah sodeč, je delovna organizacija lahko celo najvplivnejši dejavnik politične socializacije.

g) Politične organizacije

»Prva naloga političnih organizacij je pridobiti čim večje število članov in jih seveda obdržati, če že ne povišati. Na člane se tudi najprej izvaja politični in obrambno-varnostni vpliv, hkrati pa je ta vpliv usmerjen tudi na celotno družbo in predvsem na mladino. Ravno pri tej skupini je problem, kako in na kakšen način jih pritegniti k sodelovanju in s tem sprejemanju in odobravanju vsebin določenih političnih organizacij. Ta problem je viden že dalj časa, saj se zanimanje in interes mladih do političnih institucij in sistema nasploh, stalno zmanjšuje. V tem primeru bi dodatno vsiljevanje političnih socializatorjev povzročilo prej negativne kot pozitivne posledice.« (Petrič v Južnič 2005: 32)

3. KOMUNIKACIJSKI PROCES

Komunikacijski proces je temeljni proces tako socializacije in inkulturacije kot tudi identifikacije in diferenciacije. Brez njega socializacija ni mogoča, ker je onemogočen pretok informacij. Lahko bi rekla, da je pogoj za uspešno socializacijo obvladanje komunikacijskega procesa. Skozi komunikacijski proces namreč pridobivamo nove informacije, ki nam pomagajo pri vsakdanji orientaciji, gradijo sliko sveta, hkrati pa se z njim tudi kategoriziramo. To velja za slehernega posameznika, komunikacijski proces je zelo pomemben tudi za osebe z motnjo v duševnem razvoju.

Pojem socialne interakcije zajema vse procese med dvema ali več posamezniki. Predpostavlja sposobnost ljudi za izmenjavanje gest, simbolov, informacij, dejanj. Najpomembnejši proces socialne interakcije pa je komuniciranje. (Ule 2000: 198)

Izraz komuniciranje izvira iz latinščine, kjer beseda communis pomeni skupen. S komuniciranjem poskušamo s sogovornikom vzpostaviti nekaj skupnega, z njim poskušamo npr. deliti informacije. (Splichal 1999: 52)

Lahko bi rekli, da se je vse začelo s sporočilom, in sicer »raziskovalci so začeli proučevati zvezo med sporočilom in njegovo uporabnostjo za sprejemalca. Porabnik informacije sporočilo zazna, kadar zadeva njegov interes/.../. Tako psihodinamični model vsebuje tezo, »da prepričevalno sporočilo lahko tako spremeni vedenje posamezne osebe, da se bo odzvala na problem tako, kot to želi in predlaga sporočevalec.« (Vreg 1973: 33–34)

Komunikacijski procesi potekajo v skupinah in s tem ustvarjajo raznovrstne stike, prav zato tudi izraz »socialna interakcija (medsebojno delovanje, vplivanje)« označuje bistvo dogajanja ob osebnem stiku in nakazuje socialno povezanost. (Vreg 1973: 39)

Tudi po Schrammu (Vreg 1973: 87) je bil glavni razlog za preučevanje komunikacijskega procesa, ki teče od sporočevalca k sprejemalcu, ravno moč komunikacijskega sporočila, da vpliva na spremembo stališč in mnenj. Zanimalo ga je, kako doseči te učinke oz. kako določena oblika komuniciranja vpliva na ljudi. Za lažji odgovor je potrebno upoštevati naslednje pogoje za doseganje želenega učinka a) pridobivanje pozornosti, b) skupno izkustveno področje, c) zbujanje osebnostnih potreb sprejemalca in č) upoštevanje skupinske situacije.« Najpomembnejše pri komuniciranju je, da sta oba udeleženca v sozvočju oz. izkustveni harmoniji. To je prvi pogoj, da imajo simboli iste pomene za oba udeleženca. Komuniciranju predstavljajo pregrade različne kulture, jeziki, predsodki, stopnje izobrazbe, itd. Sporočevalec mora kodirati v kod (izrazno sredstvo), ki je prejemniku razumljiv; sporočilo mora navezati na njegova izkustva in tako prejemniku olajšati vključitev v izkustveno sozvočje.

Funkcija sporočevalca ni samo pošiljanje sporočil, ampak tudi njihovo sprejemanje. Zato je za njegovo uspešno pošiljanje sporočil pomembna tudi povratna informacija (feedback), ki nas obvešča o uspehu sprejetja naših sporočil pri sprejemalcu. Povratna informacija pri odnosu govorec poslušalec je pritrjevanje govorniku, kretnje strinjanja oz. nestrinjanja.

Sporočevalec bolj ali manj zavestno deluje v skladu s sprejemalcem in njegovim možnim odzivom, se mu prilagaja, zato je sporočevalcu pri usmerjanju procesa komuniciranja v pomoč tudi lastna zmožnost vživljanja v položaj sprejemalca in razumevanje njenega (njegovega) zornega kota (stališča in mnenja) in vedenja. Vživljanje v sogovornika je pomemben pogoj v interakciji, iz česar izhaja predvidevanje, da sta sporočevalec in sprejemalec med seboj odvisna. (Vreg 1973: 168–174)

3.1 POMEN KOMUNIKACIJE

Pomen komunikacije je, kot smo že omenili, zelo velik. V kolikšni meri obvladamo sam komunikacijski proces in koliko smo vanj vpleteni, posledično pomeni kvaliteto življenja, ne samo »normalnih«, ampak tudi oseb z motnjo v duševnem razvoju. Človek z motnjo ali brez nje je socialno bitje in skozi komunikacijo se »gradi« njegova osebnost, pletejo prijateljske vezi, pridobivajo predstave o svetu, skratka pomeni oblikujejo neke vrste kompas, ki pomaga pri uvrščanju v širšo družbo.

Svet osmišljamo s pomočjo pomenov, ki jih dajemo pojavom in dogodkom v realnosti. S pomočjo komuniciranja teh pomenov se sporazumevamo s pripadniki iste družbe in tako ustvarjamo kulturo, v kateri imajo pojavi in dogodki isti pomen, kar nam omogoča smiselno in koherentno sporazumevanje. **Komuniciranje** kot »družbena interakcija prek sporočil« (Fiske 2005: 17) je prepleteno s kulturo in ima osrednji pomen za življenje v kulturi. (prav tam) **Semiotika** kot veda, ki se ukvarja s preučevanjem komuniciranja, razume komuniciranje kot »oblikovanje in izmenjavanje pomenov« (Fiske 2005: 18), družbeno interakcijo pa kot »tisto, ki določa posameznika kot člana določene kulture ali družbe.« (prav tam) Semiotika, ki preučuje jezik kot kulturno prakso, se nanaša »na obravnavo kulturnih objektov in praks kot znakov, ki jih je potrebno prebrati podobno kot jezik« (Debeljak in drugi 2002: 325) in predpostavlja aktivnega bralca, torej bralca, ki je vključen v ustvarjanje pomena s svojimi izkušnjami, odnosi in čustvi.

Komuniciranje kot oblikovanje pomena ustvarja pomene na različne načine, z znaki, signifikacijo (označevanjem), ikonami (vizualni znaki), indeksi (pisni in govornjeni znaki), denotacijo (opisna raven, kjer se večina ljudi strinja o pomenu), konotacijo (interpretacija znakov v širšem družbenoideološkem smislu) in mitom (druga raven označevanja, ki ima bolj zapleten ideološki pomen). (Fiske 2005; Hall v Luthar in drugi 2004)

»Znak je splošni strokovni izraz, ki ga uporabljamo za besede, zvoke in podobe z določenim pomenom« (Hall v Luthar in drugi 2004: 38) in tako predstavlja ključno enoto v procesu označevanja. Znaki, ki so naprej organizirani v jezik, »nadomeščajo oziroma predstavljajo koncepte in konceptualne odnose med njimi, ki jih imamo v glavi, skupaj pa ustvarjajo pomenske sisteme naše kulture.« (Hall v Luthar in drugi 2004: 38)

Proces *proizvajanja pomena* v kulturi obsega dva »sistema reprezentacije« (Hall v Luthar in drugi 2004: 39): konceptualni zemljevid in jezikovni sistem.

»Prvi nam omogoča, da z ustvarjanjem vrste povezav oziroma verige enakovrednosti med stvarmi ljudmi, predmeti, dogodki, abstraktnimi predstavami idr. in svojim konceptualnim sistemom oziroma konceptualnim zemljevidom svetu dajemo pomen. Drugi pa je odvisen od ustvarjanja vrste povezav med našim konceptualnim zemljevidom in vrsto znakov, ki so urejeni in organizirani v različne jezike ter ki nadomeščajo in predstavljajo te koncepte. Povezava med "stvarmi", koncepti in znaki je bistvena pri proizvodnji pomena v jeziku. Proces, ki te tri elemente povezuje, imenujemo "reprezentacija".« (Hall v Luthar in drugi 2004: 39)

3.2 KOMUNIKACIJA ZNOTRAJ VARSTVENO DELOVNEGA CENTRA

Poleg socializacije same osebe z motnjo v duševnem razvoju in socializacije širšega okolja pomembno vlogo pri doseganju boljše kvalitete življenja igra tudi komunikacija. V tem poglavju bi rada preverila, ali uporaba komunikacijskih terapij zmanjša "stopnjo motnje v duševnem razvoju" posameznika oz. ali se po uporabi komunikacijskih terapij njegovo stanje izboljša.

Za svojo raziskovalno nalogo sem izbrala varovance Varstveno delovnega centra Ribnica. Izbrala sem jih zato, ker sem imela dostop do predhodnih individualnih dnevnikov, ki so bili urejeni kronološko pred opravljeno komunikacijsko terapijo. Zbiranje podatkov je potekalo tako, da sem prebirala individualne dnevniške Varstveno delovnega centra Ribnica. Iz njih sem razbrala, kakšno je bilo stanje varovancev, ko so prišli v varstveno delovni center. Isti vprašalnik iz individualnega dnevnika sem uporabila pri mojem obisku od 14. do 28. februarja 2006, ko so varovanci že izvajali terapije.

V centru je 13 ali 56,5 % varovank in 10 ali 43,5 % varovancev. Največ jih je starih od 29 do 35 let, najmanj pa od 50 do 56 let. Varovanci so v povprečju zmerno prizadeti, njihove težave so nesamostojnost, naivnost, življenje v fantazijskem svetu, včasih pride celo do agresivnega obnašanja in »lepljivosti« na druge ljudi.

Z osebami z motnjo v duševnem razvoju delajo po posebnih programih oz. terapijah, ki so namenjene boljši iznajdljivosti in orientaciji v vsakdanjem življenju, saj z opravljanjem teh

terapij (ki so sestavljene iz vsakodnevnih situacij) defektologi učijo osebe z motnjo v duševnem razvoju, kako se bolje znajti in vključevati v širšo družbo.

Spremenljivko uporabljena terapija sem kodirala s pomočjo defektologinje, ki dela z varovanci in mi je pomagala pri definiranju težavnostne stopnje terapije. Tako je najlažja terapija 1. terapija, ki jo izvajajo najtežje prizadeti varovanci, in najtežja terapija je 5. terapija, ki jo izvajajo najlažje prizadeti varovanci.

3.2.1 DEFINICIJE SPREMENLJIVK

Posameznik, ki z opazovanjem okolja ugotovi, da se njegova komunikacija razvija, se bo v javnosti bolj komunikacijsko vključeval, bo označen kot »manj prizadet«.

STOPNJA PRIZADETOSTI

Posameznikovo stopnjo motnje v duševnem razvoju oz. zaradi lažje operativne uporabe variable sem to poimenovala kar »stopnjo prizadetosti«, sem merila s pomočjo lestvice, ki je sestavljena iz vsakodnevnih situacij, pri svojem delu pa jo uporabljajo tudi sami defektologi v varstveno delovnih centrih. Vsak varstveno delovni center (v nadaljevanju VDC) vodi natančen dnevnik z opisi programov izobraževanja in uporabe komunikacijskih sredstev. Vzporedno se vodi tudi individualni načrt z opisi napredovanja posamezne osebe z motnjo v duševnem razvoju.

Posameznikovo »stopnjo prizadetosti« sem merila s pomočjo lestvice, ki jo predstavlja 8 situacij oz. predpostavk, s pomočjo katerih definiramo, ocenjujemo »stopnjo posameznikove prizadetosti«.

VDC vodi individualni načrt, s pomočjo katerega ocenjuje posameznikovo napredovanje po opravljenih terapijah. Z njim si pomagajo pri ocenjevanju učinkovitosti terapij in stopenj napredovanja posameznika.

OCENJEVALNA LESTVICA VDC:

1) SKRB ZA SAMEGA SEBE

Umivanje: rok, nog, obraza, zob, intimna nega, tuširanje, kopanje

Skrb za zdravje in prosti čas

Hranjenje: ali zna pripraviti zahtevne jedi, ali si vzame hrano iz hladilnika, zna rezati kruh, ali si samostojno postreže hrano, samostojno uporablja jedilni pribor, potrebuje delno pomoč, ali ga je potrebno hraniti: ali potrebuje pomoč pri hranjenju z vilico, žlico, nožem, pri natakanju pijače, ...

2) ORIENTACIJA V PROSTORU IN ČASU

Orientacija: na sebi

V ožjem okolju

V prometu

3) KOMUNIKACIJA

Govor

Artikulacija govora

Način sporazumevanja

Poslušanje, razumevanje, koncentracija

4) ZNANJE, SPRETNOSTI, DELOVNE SPRETNOSTI

Znanje pisanja, branja

Računske spretnosti

5) OSEBNOSTNE LASTNOSTI, VEDENJE IN ČUSTVOVANJE

Odnos do sovarovancev in osebja

Upoštevanje pravil vedenja v VDC

Prilagojenost vedenja v različnih situacijah: prireditve, srečanja, obiski, nakupi, ...

Čustvovanje in izražanje čustev

6) POSEBNI INTERESI

Vključenost v organizirane oblike interesnih aktivnosti

Oblike programov za samostojno življenje

7) ZAPOSILITEV V VDC

Kooperantska dela

Lesna delavnica

8) OCENITEV DELOVNE USPEŠNOSTI

Razumevanje delovnih nalog in upoštevanje navodil

Samostojnost pri opravljanju nalog

Natančnost, koncentracija

Delovna storilnost

Kakovost dela

Stopnja prizadetosti je izražena s tristopenjsko lestvico: popolnoma nesamostojen, delno samostojen, popolnoma samostojen. (Mohar Opeka 2002)

3.2.2 TEORETSKO IZHODIŠČE METODOLOŠKE ANALIZE

S pomočjo komunikacije, se vključujemo v vsakdanje življenje. Če je ne obvladamo ali smo iz nje izključeni, to pomeni izolacijo in nezmožnost napredovanja. Tudi osebe z motnjo v duševnem razvoju so odvisne od komuniciranja, saj je kljub njihovi oviranosti komunikacijski proces nujen za izboljšanje njihove kvalitete življenja. Zakaj?

V času globalizacije svet vrti komuniciranje, ki je odlično sredstvo za uresničitev načrtovanih ciljev. Komuniciranje med ljudmi poteka, ko med udeleženci v socialni interakciji teče neprestan dvosmerni tok sporočil. Izmenjana sporočila so praviloma neka simbolna struktura, ki sestoji iz znakov, ki imajo določen pomen (npr. beseda v jezikoslovju). Znak torej prenaša informacijo, ki vpliva na mišljenje in vedenje tistega, h kateremu je usmerjena in je poročilo o nekem dogodku, ki nastaja med procesom komuniciranja. Predmet sporočila je novo sporočilo. Pravila usmerjajo tok sporočil od ene osebe do druge, zato so začetek, potek in konec komuniciranja ter s tem tudi delitev vlog omejeni? To velja tako za verbalno kot neverbalno raven. Komuniciranje vedno poteka v nekem socialnem kontekstu in je določeno z njim. (Čater 2002)

O pomembnosti komuniciranja je bilo povedanega že veliko, toda ni odveč, če še enkrat poudarim, da se z razvojem družbe ta pomen še povečuje. Zato je še toliko bolj pomembna vključenost v komunikacijski proces (tudi za osebe z motnjo v duševnem razvoju).

»Procesi, ki jih označujemo s skupnim pojmom »komuniciranje«/.../ so tako stari kot človeštvo in so vedno pritegovali teoretično in raziskovalno pozornost/.../«. (Vreg 1973: 13)

»Prav zato je predmet komunikacijske znanosti proučevanje vseh oblik, verbalnih in neverbalnih, komuniciranja in socialnega vedenja živih bitij. Najbolj pa se osredotoča na »človekovo sporazumevanje s pomočjo jezika kot medija simbolno posredovane interakcije.« (Vreg 1991: 13)

3.2.3 UPORABA KOMUNIKACIJSKIH SREDSTEV

Vsebine komunikacijskih terapij, ki jih defektologi uporabljajo v varstveno delovnih centrih, naj bi sledile ciljem izobraževanja odraslih oseb z motnjami v duševnem razvoju. Ti vključujejo: nadaljnji osebnostni razvoj, izboljšanje njihove kvalitete življenja, ohranjanje, utrjevanje in nadgradnjo že naučenega, razvijanje samostojnosti, samoodločanja in samozavesti.

V procesu izobraževanja naj bi prav tako spoznali lastne potrebe in interese in se naučili v različnih življenjskih situacijah le te ustrezno zadovoljiti. Zastavljeni cilji so zanje uresničljivi le, če bo tudi širše socialno okolje pripravljeno sprejeti, spoštovati in ustrezno reagirati na njihov spremenjen način vedenja.

Vse ponudbe na področju izobraževanja odraslih oseb morajo biti usmerjene na njihove posebne učne potrebe, pri čemer pa upoštevamo tudi njihove osebne želje in interese ter njihovo življenjsko okolje.

Kot navaja (Hambitzer v Kogovšek 1991: 22), je za nadaljnje izobraževanje teh oseb potrebna stabilna struktura, ki je sestavljena iz treh faz:

- V prvi fazi daje poudarek razvoju in obvladovanju samozaupanja, občutka lastne vrednosti in občutka lastne varnosti (ročno ustvarjanje, kiparjenje, oblikovanje keramike, tkanje, likovno izražanje; orientacija v prostoru, učenje plavanja, joga terapija z jahanjem, petje, igranje, ples, poslušanje glasbe, šport).
- V drugi fazi naj bi vsebine omogočale razvijanje samozavesti (vsakodnevno praktično urjenje: branje, pisanje, učenje komunikacijskih spretnosti, učenje za starost, kuhanje, pečenje, pletenje, šivanje; znanje v skupini; ples v parih, igranje iger, glasbene in igralske skupine, učenje igranja na instrument, pogovarjanja o ljudeh, živalih...).
- V tretji fazi pa naj bi razvijali samoodločanje, avtonomijo in samokritičnost (vodenje pogovora o doživljanju sebe v družini, v krogu prijateljev, znancev, v mestu, na delovnem mestu; preživljanje prostega časa v širšem socialnem okolju, obiski različnih kulturnih ustanov, kina, gledališča, bazena; aktivnosti v tujem okolju, učne ekskurzije in potovanja)

Faze se praviloma oblikujejo zaporedoma in trajajo različno dolgo, odvisno od stopnje motnje, osebne in družinske situacije posameznika, in ni nujno, da vsak osvoji vse faze. Vsaka od faz ima v strukturi izobraževanja odraslih svoje področje, ki mora biti vedno na novo oblikovano in spremenjeno. To omogoča posamezniku, da spoznava in se nauči reševati probleme v novih situacijah.

Pri izobraževanju odraslih oseb z motnjami v duševnem razvoju se morajo kot rdeča nit ponavljati teme »postal sem odrasel« in »odrasel sem«, saj se z njihovo pomočjo lahko vživijo v vlogo odraslega. K tem specifičnim vsebinam dodaja avtorica tudi teme, ki pomagajo razreševati probleme »biti duševno prizadet«. Po njenih izkušnjah se strokovnjaki te teme izogibajo, ker jih preveč emocionalno obremenjuje. Obravnavo te teme predlaga šele takrat, ko se med vodjo seminarja in udeleženci vzpostavi medsebojno zaupanje. Ta pogoj je

potrebno upoštevati tudi pri temah, ki zadevajo spolno vzgojo, partnerstvo, prijateljstvo, ljubezen, obzirnost in subtilnost pa sta pri takih temah zelo pomembni in obvezujoči.

Učni proces mora izhajati iz njihovih potreb in njihovega primarnega okolja; torej je potrebno upoštevati tako psihosocialne kot materialne pogoje, ki vplivajo na njihov razvoj. Po drugi strani pa pomeni sistematična zasnova učnega procesa aktivno vključevanje primarnega sistema v učni proces in s tem mobilizacijo tistih virov, ki so v socialnem sistemu prisotni. (Jelenc, Novljan 2000)

KOMUNIKACIJSKA TERAPIJA

Uporaba komunikacijskih terapij v VDC-ju (na različnih posameznikih so bile uporabljene različne komunikacijske terapije). Vse so zabeležene v individualnih dnevnikih posameznega varstveno delovnega centra.

KOMUNIKACIJSKE TERAPIJE SO: (Izobraževalni program za inštruktorje v varstvu, vodenju in zaposlovanju pod posebnimi pogoji) (Mohar Opeka 2002)

1. TERAPIJA:

- PRAZNOVANJA: Za osebo, ki živi v instituciji, to pomeni poleg veselja tudi srečanje z domačimi in srečanje z drugimi ljudmi, kajti običajno so povabljeni tudi ljudje »od zunaj«.
- SPREHODI

2. TERAPIJA:

- PRAZNOVANJA
- SPREHODI
- DRAMA: Za osebe s težjo in najtežjo motnjo v razvoju je mogoče uporabiti le posamezne elemente drame: glas, gib, čustva, mimiko, besedila, glasbo, ples, vizualne efekte. Če si želimo uspešne aktivnosti, moramo biti nadvse odprti in pozorni do ljudi, s katerimi delamo.
- IZLETI, LETOVANJA, ZIMOVANJA: Ta predstavljajo za osebo z motnjo v duševnem razvoju spremembo vsakdanjika, povezovanje, spoznavanje novih okolij, sklepanje novih prijateljstev, drugačen dnevni red, prilagojen posameznikovim željam, več pozornosti osebe, ki skrbi zanjo, saj običajno ob takih priložnostih en zaposlen skrbi za največ dve osebi. Večina se takrat odziva zelo ugodno; izražajo zadovoljstvo in pokažejo več samostojnosti kot sicer v domačem okolju. Za dober potek aktivnosti pa je potrebna dobra

organizacija, ki predvidi sicer vse potrebno, vendar daje tudi možnosti, da se upoštevajo individualne želje in nepredvidljive stvari.

3. TERAPIJA:

- PRAZNOVANJA
- SPREHODI
- DRAMA
- IZLETI, LETOVANJA, ZIMOVANJA
- IZKUŠENJSKO GLEDALIŠČE: Izkušensko gledališče je oblika gledališča, ki ima samo nekaj njegovih značilnosti: a) Ponuditi je treba možnosti za opazovanje, izrabo in izkušnje o svetu, ki nas obdaja. Prostor, v katerem poteka, mora biti drugačen od tistega, v katerem oseba živi, drugačen kot v vsakdanjem življenju. b) Ljudje so lahko pasivni ali aktivni v domišljijem svetu, zato jim je treba ustvarjati možnosti za izražanje čustev in čustvene izkušnje. c) Izkušensko gledališče je oblika za ustvarjanje stikov z drugimi. d) Med nastopajočimi in občinstvom ni oddaljenosti. e) Spodbuja opazovanje, poslušanje, vohanje, občutenje (feeling). f) Je poln presenečenj, sooča se veliko različnih ozračij (atmosfera).
- TRGOVINA: Je dejavnost, ki spada v prosti čas. Predviden ji je poseben prostor. Namenjena je samostojnemu nakupovanju oseb in prodaji izdelkov obiskovalcem. Samostojnejši kupujejo sami, ostalim pomaga osebje. Plačilno sredstvo so lahko boni, ki jih »zaslužijo« z delom in sodelovanjem oz. jih dobijo za spodbudo, če to niso tisti, ki dobijo svoje delo plačano.
- STIKI S PODOBNIMI USTANOVAMI: Vzpostavljanje stikov s podobnimi ustanovami omogoča predvsem spoznavanje in srečevanje oseb s podobnimi potrebami in željami.
- BRANJE: Pri tej aktivnosti osebam v zgodbi sledijo predvsem osebe s težjo motnjo v duševnem razvoju, medtem ko osebe s težko motnjo v razvoju prisluhnejo predvsem melodiji glasu bralca oz. njegovemu izžarevanju pozitivne energije.

4. TERAPIJA:

- PRAZNOVANJA
- SPREHODI
- DRAMA

- IZLETI, LETOVANJA, ZIMOVANJA
- IZKUŠENJSKO GLEDALIŠČE
- TRGOVINA
- STIKI S PODOBNIMI USTANOVAMI
- BRANJE
- POVEZOVANJE, DRUŽENJE: Ob prireditvah (kresovanje, pikniki ipd.). Ob izletih, obiskih, letovanjih, ogledih.

5. TERAPIJA:

- PRAZNOVANJA
- SPREHODI
- DRAMA
- IZLETI, LETOVANJA, ZIMOVANJA
- IZKUŠENJSKO GLEDALIŠČE
- TRGOVINA
- STIKI S PODOBNIMI USTANOVAMI
- BRANJE
- POVEZOVANJE, DRUŽENJE
- IGRA: Pravila družabnih iger se prilagajajo sposobnostim dojemanja oseb z motnjo. Zanimive so igre, ki so povezane z glasbo in gibanjem in socialnimi veščinami.

Najlažja terapija je obravnavan kot prva terapija. Varovanci dosežejo najvišjo terapijo, ko so v peti terapiji, kjer imajo vse elemente vseh terapij skupaj. Npr. pod 1) spada samo 1 oz. skrb za samega sebe, pod 2) spada 1 in vsi elementi 2, pod 3) 1,2 in 3, itd. (Mohar Opeka 2002)

3.2.4 HIPOTEZE IN ARGUMENTI METODOLOŠKE ANALIZE

H1: Več kot je bilo na posamezniku »uporabljenih učnih metodkomunikacijskih sredstev«, manjša je njegova »stopnja prizadetosti«. S terminom manjša »stopnja prizadetosti« bom nakazala posameznikovo stopnjo izboljšanja stanja.

Argument H1: Bolj, ko se je s posameznikom »ukvarjalo«, s tem mislimo na uporabo učnih programov, komunikacijskih sredstev, manjša je njegova »stopnja prizadetosti«.

3.2.5 STATISTIČNA ANALIZA PODATKOV

Spremenljivko sem merila s pomočjo dveh vprašalnikov iz individualnih dnevnikov in uporabila tristopenjsko Likartovo stališčno lestvico s 25 indikatorji. Oba vprašalnika sta vsebovala odgovore: popolnoma nesamostojen, delno samostojen in popolnoma samostojen. Ker me je zanimalo, kako vpliva komunikacijska terapija na varovance, sem med seboj primerjala isti individualni dnevnik, ki pa je bil izpolnjen dvakrat. Prvič je bil dnevnik izpolnjen, ko je bil varovanec sprejet v VDC in drugič po opravljenih komunikacijskih terapijah. Kot sem že omenila, sem dnevnike primerjala v času moje raziskave od 14. do 28. februarja 2006. Tako sem torej lahko primerjala, kakšen učinek so imele terapije oz. kolikšno spremembo so le-te povzročile. Določila sem naslednje vrednosti: vrednost 1 pomeni, da se je stanje po terapiji POSLABŠALO. Vrednost 0 NI SPREMEMBE in vrednost 1 POZITIVNA, VELIKA SPREMEMBA.

Po opravljenih terapijah je bilo stanje sledeče:

Zaradi lažje operacionalizacije sem spremenljivkam določila naslednje vrednosti: nazadoval stanje se je varovancu poslabšalo: vrednost 1; ohranil isto stopnjo pri varovancu ni spremembe: vrednost 0; osvojil višji nivo varovanec je dosegel napredek: pozitivna, velika sprememba: vrednost 1.

TABELA 3.1: OCENJEVALNA LESTVICA VDC RIBNICA

Situacije, s pomočjo katerih defektolog ocenjuje posameznikovo napredovanje:

1. Skrb za samega sebe

Število varovancev:

Umivanje: rok, obraza, zob, nog, las, intimna nega, tuširanje kopanje,...	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 15 Osvojil višji nivo: 7
Skrb za urejen videz: nohti, uporaba robca	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 7 Osvojil višji nivo: 14
Uporaba stranišča in ali je čist podnevi/ponoči	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 21 Osvojil višji nivo: 2
Oblačenje/slačenje: spodnje perilo, oblačila brez gumbov Spodnji / zgornji del, ali zapre gumbe po vrstnem redu, uporablja druge patente, se obuje brez vezalk, zaveže vezalke,...	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 11 Osvojil višji nivo: 9
Skrb za obleko	Nazadoval: 4 Ohranil isto stopnjo: 7 Osvojil višji nivo: 12
Skrb za zdravje in prosti čas	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 15 Osvojil višji nivo: 7
Hranjenje (ali zna pripraviti zahtevne jedi, enostavne jedi, ali si vzame hrano iz hladilnika, zna rezati kruh, ali si samostojno postreže hrano, samostojno uporablja jedilni pribor, potrebuje delno pomoč, potrebno ga je hraniti) – posamezne ocene je za boljše spremljanje potrebno še dodatno razčleniti- (potrebuje pomoč pri hranjenju z vilico, žlico, nožem, pri natakanju pijače,...). Vsako od naslednjih področij ima tudi hkratno zaključno oceno.	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 6 Osvojil višji nivo: 17
OCENA REZULTATOV: stanje glede na preteklo obdobje (nezadovoljivo, ohranil isto stopnjo, osvojil višji nivo. Potrebno je dodati natančnejše opredelitve, kot npr. naučil se je uporabljati nož pri hranjenju).	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 5 Osvojil višji nivo: 16

2. Orientacija v prostoru in času (razčleni se enako ali natančneje kot v 1. točki)

Orientacija: Na sebi	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 21 Osvojil višji nivo: 0
V ožjem okolju	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 16 Osvojil višji nivo: 6
V širšem smislu	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 8 Osvojil višji nivo: 11
V prometu	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 9 Osvojil višji nivo: 10

3. Komunikacija (razčleni se enako ali natančneje kot v 1. točki)

Govor	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 9 Osvojil višji nivo: 13
Artikulacija govora	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 19 Osvojil višji nivo: 4
Način sporazumevanja	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 6 Osvojil višji nivo: 17
Poslušanje, razumevanje, koncentracija	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 8 Osvojil višji nivo: 15

4. Znanje, spretnosti, delovne spretnosti (razčleni se enako ali natančneje kot v 1. točki)

Znanje pisanja, branja	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 18 Osvojil višji nivo: 2
Računske spretnosti	Nazadoval: 4 Ohranil isto stopnjo: 16 Osvojil višji nivo: 3
Stanje glede na predhodno obdobje	Nazadoval: 5 Ohranil isto stopnjo: 16 Osvojil višji nivo: 2

5. Osebnostne lastnosti, vedenje in čustvovanje

Odnos do sovarovancev in osebja	Nazadoval: 5 Ohranil isto stopnjo: 5 Osvojil višji nivo: 12
Prevladujoče splošno razpoloženje	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 17 Osvojil višji nivo: 5
Upoštevanje pravil vedenja v VDC	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 10 Osvojil višji nivo: 11
Prilagojenost vedenja v različnih situacijah: prireditve, srečanja, obiski, nakupi,...	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 7 Osvojil višji nivo: 15
Posebnosti v vedenju (družbeno zaželeni in nezaželeni, neprimerni vedenjski vzorci)	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 13 Osvojil višji nivo: 7
Čustvovanje in izražanje čustev	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 17 Osvojil višji nivo: 3
Samopodoba	Nazadoval: 4 Ohranil isto stopnjo: 6 Osvojil višji nivo: 13
Spolnost in partnerstvo	Nazadoval: 6 Ohranil isto stopnjo: 12 Osvojil višji nivo: 5

6. Posebni interesi

Vključenost v organizirane oblike interesnih aktivnosti	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 13 Osvojil višji nivo: 8
Športna aktivnost	Nazadoval: 10 Ohranil isto stopnjo: 11 Osvojil višji nivo: 2
Oblike programov za samostojno življenje	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 11 Osvojil višji nivo: 9
Druge oblike prostočasnih dejavnosti	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 14 Osvojil višji nivo: 7

7. Zaposlitev v VDC

Kooperantska dela	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 12 Osvojil višji nivo: 9
Izdelovanje izdelkov lastnega programa	Nazadoval: 3 Ohranil isto stopnjo: 8 Osvojil višji nivo: 12
Lesna delavnica	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 17 Osvojil višji nivo: 4
Druge zaposlitve	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 13 Osvojil višji nivo: 8
Okupacija	Nazadoval: 0 Ohranil isto stopnjo: 16 Osvojil višji nivo: 7

8. Ocena delovne uspešnosti

Predhodna gospodinjska, tehnična ali proizvodna znanja	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 15 Osvojil višji nivo: 4
Razumevanje delovnih nalog in upoštevanje navodil	Nazadoval: 2 Ohranil isto stopnjo: 4 Osvojil višji nivo: 17
Stanje ročnih spretnosti	Nazadoval: 1 Ohranil isto stopnjo: 12 Osvojil višji nivo: 10
Delovni interesi, motivacija	Nazadoval: 4 Ohranil isto stopnjo: 11 Osvojil višji nivo: 8
Samostojnost pri upravljanju nalog	Nazadoval: 5 Ohranil isto stopnjo: 4 Osvojil višji nivo: 14
Vztrajnost pri delu	Nazadoval: 5 Ohranil isto stopnjo: 13 Osvojil višji nivo: 5
Natančnosti, koncentracija	Nazadoval: 4 Ohranil isto stopnjo: 9 Osvojil višji nivo: 10
Delovna storilnost	Nazadoval: 5 Ohranil isto stopnjo: 12 Osvojil višji nivo: 6
Kakovost dela	Nazadoval: 5 Ohranil isto stopnjo: 8 Osvojil višji nivo: 10

Vir: Varstveno delovni center Ribnica 2002.

Tabela 3.2: Opisne statistike za spremenljivko »stopnja prizadetosti«

Descriptive Statistics											
	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean		Std.	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
stopnja prizadetost varovanja	30	,00	,79	11,34	,3781	,03573	,19569	,236	,427	-,093	,833
Valid N (listwise)	30										

N Statistic: 30- 30 jih je upoštevanih

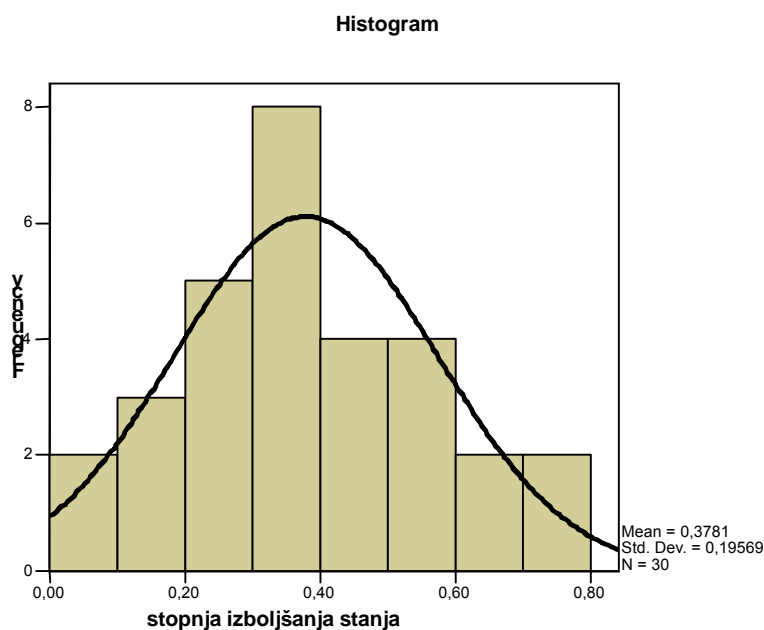
Mean Statistic: ,3781- povprečna vrednost

Std. Statistic: ,19569- standardni odklon (koliko se od povprečja odklanjajo odgovori)

Skewness Statistic: ,236: kako se porazdeljuje (asimetrično v desno)

Kurtosis Statistic: -,093: sploščena porazdelitev

Graf 3.1: Frekvenčna porazdelitev vrednosti za spremenljivko »stopnja izboljšanja«

Iz tabele in grafa lahko razberem, da je varovancem terapija pomagala, saj ima aritmetična sredina vrednost 0,3781. Skrajno, pozitivno spremembo ali izboljšanje po terapiji ima vrednost 1, najmanjšo negativno spremembo ali poslabšanje pa vrednost 0. Porazdelitev je zaradi take spremembe porazdeljena asimetrično v desno, saj je koeficient asimetrije večji od 0. Koeficient sploščenosti je manjši od 0, zato je krivulja sploščena.

Naj na tem mestu omenim samo še primer iz prakse. Na več primerih, ki sem jih osebno spremljala skozi leta odraščanja, se je izkazalo, da so osebe, na katerih je bilo uporabljenih več komunikacijskih sredstev, prej in lažje našle svoje mesto v širšem, »normalnem« okolju. Če omenim le enega: Č.I., 30-letnik iz Ribnice, je že tako integriran, da si z lažjimi opravili lahko zasluži kakšen dodaten evro brez pomoči varstveno delovnega centra. S svojo dobro voljo, z nadpovprečno mero komuniciranja je zlezel pod kožo marsikateremu krajanu, ki ga ne označi več samo kot osebo z motnjo v duševnem razvoju, ampak je postal »ribniški Ivanček«, nekateri ga kličejo kar »legenda«. K več mizam je prisedel, večkrat je zapel, mostovi strahu pred neznanim so se rušili, saj so ljudje videli, da se ne bodo ničesar našli in da je vse prej kot nevaren. Danes ga lahko srečamo na njegovi poti, kje točno ne vem, saj dobi prevoz na avtostop prej kakor jaz, kjer bo prodajal kakšen vžigalnik ali pa bo prepeval zbrani družbi.

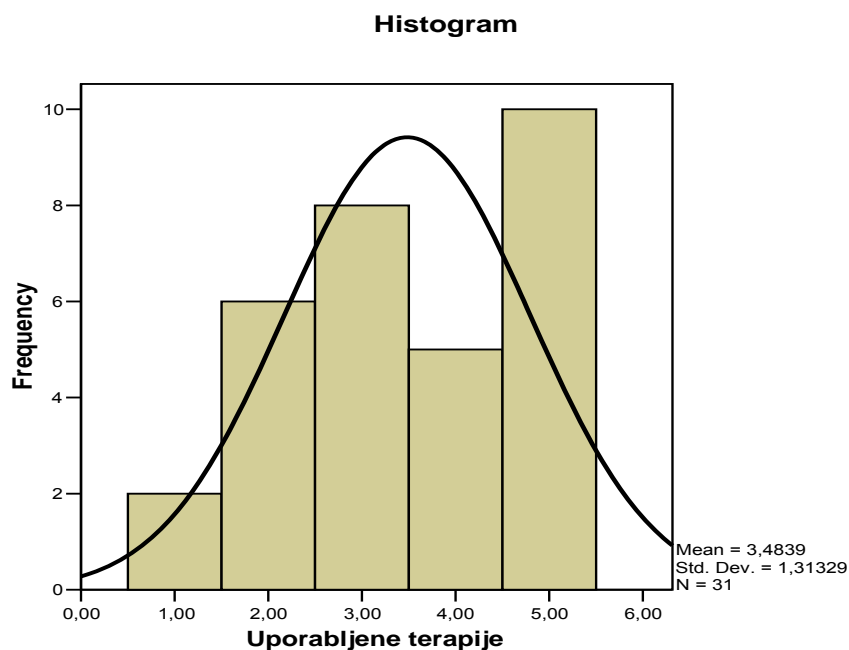
UPORABLJENA KOMUNIKACIJSKA SREDSTVA (TERAPIJE)

Spremenljivko uporabljenih komunikacijskih sredstev (terapij) sem kodirala s pomočjo defektologinje, ki dela z varovanci in mi je pomagala pri definiranju težavnostne stopnje terapije. Tako je najlažja terapija 1. terapija, ki jo izvajajo najtežje prizadeti varovanci, in najtežja terapija je 5. terapija, ki jo izvajajo najlažje prizadeti varovanci.

Tabela 3.3 : Opisne statistike za spremenljivko »uporabljenih terapij«

	Descriptive Statistics										
	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean		Std.	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Uporabljene terapije	31	1,00	5,00	108,00	3,4839	,23587	1,31329	-,246	,421	-1,151	,821
Valid N (listwise)	31										

Graf 3.2: Frekvenčna porazdelitev vrednosti za spremenljivko »uporabljenih terapij«

Povprečna vrednost je 3,4839, kar kaže, da so varovanci srednje prizadeti in da so večinoma izvajali 3. terapijo. Povprečen odgovor je bil niti- niti, porazdelitev asimetrična v levo (skrewness), saj je koeficient asimetrije manjši od 0 in sploščena (zaradi koeficienta splošččnosti (kurtosis) oz. njegovega negativnega predznaka).

3.2.6 ZAKLJUČEK RAZISKAVE

Z analizo moje naloge sem ugotovila, da lahko potrdim hipotezo, ki pravi, da več kot je bilo na posamezniku »uporabljenih učnih metod- komunikacijskih sredstev«, manjša je njegova »stopnja prizadetosti«. Varovancem je terapija pomagala, saj ima aritmetična sredina vrednost 0,3781. Skrajno, pozitivno spremembo ali izboljšanje po terapiji ima vrednost 1, najmanjšo negativno spremembo ali poslabšanje pa vrednost 1.

3.3 RAZISKAVA »ZUNANJIH« DEJAVNIKOV

ALI IZOBRAŽEVANJE MLADIH VPLIVA NA NJIHOVO SPREJEMANJE OZ. DOJEMANJE DRUGAČNOSTI?

Omenila sem že pomen socializacije za kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju. Socializacija je pomembna tudi v smislu izobraževanja mladih. Podobe in koncepti, ki si jih bo posameznik pridobil v mladih letih, ga bodo zaznamovale za celo življenje. Od tega je odvisna ne samo kvaliteta njegovega lastnega življenja, ampak tudi kvaliteta življenja vseh tistih, ki bodo prišli z njim v stik. Sem spadajo tudi osebe z motnjo v duševnem razvoju.

Najprej pogledjmo, kaj vse ustvarja naše pomene. V tem poglavju bi izpostavila predvsem drugačnost in drugost kot tipično medijsko reprezentacijo.

Pri medijskih reprezentacijah v sredstvih javnega obveščanja se srečujemo s pojmom drugačnosti in drugosti ljudi s težavami v duševnem zdravju. Pri medijskih upodobitvah oseb z motnjo v duševnem razvoju moramo upoštevati, da »mediji niso zrcalo sveta kot takega, pač pa ga zgolj reprezentirajo. Materialnega sveta namreč ne smemo enačiti s simbolnim procesom, preko katerega delujejo reprezentacije, pomeni in jezik.« (Kuhar 2003: 11)

V družbi in sredstvih javnega obveščanja prevladuje mnenje, da je oseba, ki trpi za motnjo v duševnem razvoju v osnovi *drugačna* od drugih ljudi, od katerih se razlikuje v treh pomembnih komponentah: v fizični pojavi, obnašanju in pomanjkanju osnovnih sposobnosti (Wahl 2003). Marsikdo meni, da lahko duševnega bolnika prepozna že na prvi pogled in da se duševno bolezen lahko prepozna v pojavi, očeh, po glasu in govoru. Ljudje označujejo osebe z motnjo v duševnem razvoju kot drugačne kljub temu, da se te oznake pogostokrat ali pa nikoli ne ujemajo z njihovimi dejanskimi izkušnjami z ljudmi, ki trpijo za kakšno izmed duševnih bolezni. (prav tam)

Fizična pojava oseb z motnjo v duševnem razvoju kot prva pomembna komponenta, po kateri se ljudje s težavami v duševnem zdravju razlikujejo od drugih, se v medijih kaže kot skupek zunanjih značilnosti, na osnovi katerih lahko sklepamo, da gre za osebo z motnjo. (Wahl 2003) Druga komponenta upodabljanja oseb s težavami v duševnem zdravju v medijih je pomanjkanje osnovnih sposobnosti. Osnovne sposobnosti se v tem primeru nanašajo na

življenje, preživljanje, delo, družino in drugo. Problem tako družbenega pojmovanja kot medijskih upodobitev duševnih bolnikov je odsotnost družbene identitete. (Wahl 2003)

Poleg drugačnosti, ljudi z motnjo v duševnem razvoju opredeljuje tudi pojem *drugosti*, ki ima dolgo zgodovino izključevanja posameznikov.

Ustvarjanje drugosti z družbenim razlikovanjem med nami in njimi, med zdravimi in »bolnimi«, in družbena meja, ki se pri tem vzpostavi, omogočata izključevanje oseb s težavami v duševnem zdravju iz družbe, in sicer na podlagi stereotipov in predsodkov. Določena skupina drugega ustvari tako, da ga s primerjanjem (npr. tuj in ne naš), klasifikacijami in hierarhizacijo (npr. inferioren) izključi iz svoje skupine in mu dodeli status drugega. Pojem drugosti se je razvil pred pojmom normalnosti. Proces ustvarjanja drugega se je začel že v 7. stoletju pred našim štetjem, medtem ko se je proces ustvarjanja norme in s tem normalnosti začel šele konec 18. stoletja. (Zaviršek 2000) Menim, da normalnost ne more obstajati in biti uveljavljena v družbi in medijih brez svojega nasprotja in reprezentacij sebe in tega nasprotja, saj zaradi obstoja reprezentacij o nenormalnosti lahko normalni ohranjajo in vzdržujejo svoje predstave o normalnosti. »Medijske podobe hendikepiranih ljudi so potemtakem vključene v kulturni prostor zato, da krepijo predstave o normalnosti.« (Zaviršek 2000: 300)

Na podlagi stereotipov in predsodkov družbe že stoletja izključujejo posameznike iz svoje sredine. »Zgodovino izključevanja je mogoče raziskovati z dvema ločenima procesoma: s procesom konstituiranja drugosti in drugega in s procesom ustvarjanja norme.« (Zaviršek 2000: 63) S tem razmejevanjem družba določi meje, vzdržuje normalno stanje in se tako ohranja. »Koncept normalnosti« (Zaviršek 2000) z besedo »normalno« označuje nekaj »kar konstituira, kar ustreza občemu standardu ali tipu in ne odstopa ali ni drugačno od njega, torej nekaj, kar je vsakdanje ali regularno.« (Zaviršek 2000: 76) Iz tega koncepta se nadalje razvije norma, ki postane obči imperativ. (Zaviršek 2000) Izključevanje je način, kako družba z izločevanjem, s pospravljanjem ali skrivanjem izloči anomalije, ki jo ovirajo pri njenem razvoju, in s tem ohrani red in svoje mehanizme delovanja. »Pregled medijskih reprezentacij pokaže, da večina utrjuje normo normalnosti in poudarja "drugost" hendikepiranih.« (prav tam 282)

Drugačnost in drugost osebe s težavami v duševnem zdravju sta v medijih lahko upodobljeni kot negativna drugačnost in drugost in kot neverjetna drugačnost in drugost. *Negativna* drugačnost in drugost se nanašata na pojavo, obnašanje in splošno nesposobnost za

življenje in delovanje, kar sem že obdelala v tem poglavju, in na nevarnost in nasilnost oseb s težavami v duševnem zdravju, kar bom predstavila v naslednjem poglavju. Pozitivna drugačnost in drugost pa se nanašata na neverjetne dosežke ali »fascinacijo s patološko kvaliteto« (Zaviršek 2000: 303) in na »nenavadno navadnost« (prav tam: 296), pri čemer slednja pomeni vsakdanja dejanja oseb s težavami v duševnem zdravju, ki jih od njih, kot »duševno bolnih«, ne pričakujemo, kot na primer, da nam bodo vrnilo izgubljeno denarnico, da se bodo normalno pogovarjali z nami in tako dalje.

V medijih in družbi nasploh prevladuje mnenje, da so osebe z motnjo v duševnem razvoju nevarne sebi in drugim in tudi nasilne do drugih (Wahl 2003). Osebe s težavami v duševnem zdravju so obravnavane in upodobljene kot nevarni in nasilni kriminalci, nevarnost in nasilje se povezujeta tudi z nepredvidljivostjo. Upodabljanje oseb s težavami v duševnem zdravju kot nevarnih pa je pogostokrat dramtizirano in pretirano.

Mediji oz. sredstva javnega obveščanja podpirajo svoje reprezentacije oseb z motnjo v duševnem razvoju z dejstvi in s primeri, ki kažejo na drugačnost, nevarnost in nasilje teh oseb. Pri tem ne upoštevajo, da obstaja veliko primerov, ki kažejo na to, da so take reprezentacije oseb z motnjo v duševnem razvoju neresnične in s tem tudi netočne.

Moje mnenje je, da so medijske reprezentacije iz osebe z motnjo v duševnem razvoju ustvarile drugačnega, nevarnega in nasilnega posameznika, ki se po videzu, obnašanju in osnovnem človeškem delovanju bistveno razlikuje od drugih, tudi na področjih, kjer to sploh ne drži.

3.3.1 AKCIJA »ZMANJŠAJMO NESTRPNOST DO OSEB Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU«

Sredstva javnega obveščanja so torej še eno izmed poglavij, ki so pomembna za kvaliteto življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju.

S čim pa lahko omilimo napačne predstave in kje začeti?

Še vedno je dejstvo, da nestrpnost do oseb z motnjo v duševnem razvoju v današnjem času predstavlja velik družbeni problem, o katerem je treba glasno spregovoriti in o njem seznaniti ne samo mlade, pač pa vse, kajti od nas vseh, ki sestavljamo družbeno okolje, je v veliki meri odvisno, v kakšnem svetu bomo živeli in kako bomo sprejemali drugačnost.

Motnje v duševnem razvoju so prisotne odkar obstaja človeštvo. O njih vemo vsak dan več, vendar pa se je na področju osveščanja širše javnosti, posebej mladih, naredilo premalo, saj se jih ne bi bali ampak bi jih sprejemali kot nekaj »naravnega« in vsakdanjega.

CILJNE JAVNOSTI AKCIJE: Defektologi so se osredotočili predvsem na ciljno skupino mladih, ki obiskujejo nižje razrede osnovne šole, kajti v tej starostni dobi se dogaja že kar precej nasilja med mladimi, še vedno pa so dovolj dovzetni oz. se da vsaj delno vplivati na njihove vzorce. Vendar pa je akcija namenjena tudi učencem višjih razredov, študentom, aktivnemu prebivalstvu (predvsem staršem) ter skupinam in posameznikom, ki sooblikujejo življenje mladih v politiki, šolstvu, mladinskih društvih in drugih organizacijah, ki delajo za mlade.

SPOROČILA AKCIJE: O problemu sprejemanja duševno prizadetih oseb je treba spregovoriti glasno in odkrito, da ljudje spoznajo, da nesprejemanje duševno prizadetih predstavlja družbeni problem, o katerem je potrebno spregovoriti, saj lahko samo na ta način ukrepamo, preprečimo in v največji možni meri zaustavimo širjenje nestrpnosti in posledično strahu pred osebami z motnjo v duševnem razvoju, preden postanejo hujše oblike nesprejemanja oz. nestrpnosti vsakdanje.

V VDC Ribnica so začeli uvajati dneve odprtih vrat, s katerimi so omogočili obiske varstveno delovnega centra osnovnošolcem. Na ta način so jim približali tematiko, saj so otroci preživljali čas z duševno prizadetimi, z njimi opravljali lažja dela in pogledali v njihov vsakdan. Otroci so spraševali vse mogoče, predvsem pa so videli, da se nimajo česa bati. S svojimi izdelki so začeli aktivno sodelovati na sejnih, razstavah, se v času pustnih norčij družili z osnovnošolci, izdelovali maske, se družili ko je prišel na obisk Božiček, ... S podpornimi sporočili so skušali pozivati mlade, naj se vključijo v akcijo in pomagajo širiti ideje med svoje vrstnike.

3.3.2 PREDVIDENI UČINKI AKCIJE

Vodstvo VDC-ja je želelo doseči čim večjo stopnjo ozaveščenosti o problemu (ne)sprejemanja duševno prizadetih oseb. Pričakovali so, da bo atraktivnost akcije vzbudila zanimanje pri velikem številu mladih in s tem bi to problematiko približali mladim. To bi sčasoma vplivalo na mlade, da bi začeli razmišljati o tej problematiki. Počasi bi vsak posameznik začel spreminjati svoj odnos do duševno prizadetih, saj bi le tako lahko vzpostavljali normalne odnose, ki ne bi vodili v nestrpnost in strah pred neznanim.

Med potekom te akcije pa so naleteli kar na nekaj ovir, ki bi lahko preprečile učinkovitost naše akcije. To je omejitev stroškov, ki jih imamo na razpolago, in nedostopnost medijev.

3.3.3 STRATEGIJA IN TAKTIKA AKCIJE

Želene učinke so defektologi poizkušali doseči tako, da so začeli temeljito in učinkovito prepričevati ciljno javnost ter da so bila njihova sporočila, ki jih bomo posredovali, jasna in prepričljiva.

Komunikacijska orodja, ki jih nameravajo pri tem uporabiti, so:

- v osnovnih in srednjih šolah bomo organizirali izobraževalna srečanja in predavanja za učence in njihove starše o tem, kako prepoznati duševno prizadetost in se je ne bati,
- v šolah bomo predlagali, naj uvedejo obvezne izbirne vsebine o spoznavanju duševne prizadetosti.
- priredili bomo odprte debate, okrogle mize na temo duševne prizadetosti, preko katerih bodo mladi sporočali vrstnikom in odraslim svoja razmišljanja, pozicije (primer mladinskih oddaj na radiu in televiziji, npr. Oddaja Jasno in glasno),
- sporočila bomo širili v tiskanih medijih, predvsem v revijah za mlade (Eva, Smrklja, Frka, Antena, Cosmopolitan,...),
- sporočila bomo širili preko radijskih postaj; oblikovali bomo kratek radijski oglas, ki ga bodo predvajale predvsem tiste radijske postaje, ki jih poslušajo mladi (Radio Hit, Radio Salomon, Gama MM, Radio Študent, ...),
- naša sporočila bomo širili tudi preko majic, ter z letaki,
- oblikovali bomo bloke samolepilnih lističev s pozitivnim sporočilom, brošure,
- oblikovali bomo plakate, ki jih bomo obesili po šolah,
- oblikovali bomo spletno stran za mlade,
- organizirali bomo tudi družabne dogodke, ki bodo namenjeni spoznavanju drugačnih.

3.3.4 CILJ IN NAMEN RAZISKAVE

V nadaljevanju sem želela raziskati, ali se mladi zanimajo za problematiko duševne prizadetosti, se o njej pogovarjajo in nenazadnje, ali imajo odprte dejavnosti (v mojem primeru Varstveno delovnega centra Ribnica), namenjene izobraževanju mladih o problematiki duševne prizadetosti, kakršnikoli učinek?

Namen dela je torej ugotoviti, kaj in koliko današnji mladini pomeni stiska drugačnih, ali so na ta vprašanja sploh „občutljivi“ in ali ima izobraževanje v tej smeri sploh kakšen učinek?

Raziskava je bila izvedena v času po akcijah, katerih cilji so bili naslednji:

KRATKOROČNI CILJI: prvi namen akcije je bil osveščanje in informiranje javnosti (mladih) o problemu sprejemanja duševne prizadetosti. Želeli so doseči boljšo komunikacijo z javnostjo in tako vzbuditi njeno zanimanje za obstoječi problem. Skušali so doseči, da se bodo ljudje začeli vključevati v njihove akcije in da bodo v teh akcijah tudi aktivno sodelovali.

DOLGOROČNI CILJI: njihov namen je bil, da bodo posredovana sporočila povečala oz. izboljšala sprejemanje duševne prizadetosti da bo javnost postala sčasoma tudi strpnejša do duševno prizadetih in da se bo na ta način počasi začelo zmanjševati nesprejemanje duševno prizadetih oseb.

3.3.5 RAZISKAVA in ANALIZA

Ta del naloge predstavlja praktično analiziranje in preverjanje indikatorjev, ki se nanašajo na postavljene hipoteze. Vzorec je zajemal 70 mladih.

Temeljna hipoteza temelji na predpostavki, da se mladi zelo malo zanimajo za duševno prizadetost, da se o njej ne pogovarjajo in da se je morda celo bojijo, istočasno pa z različnimi akcijami in izobraževanjem v tej smeri razbijamo tabuje in približujemo tematiko mladim. S tem pripomoremo k drugačni percepciji, da obstaja drugačnost, s katero lahko živimo in je brez potrebe ne potiskamo na obrobje.

3.3.6 ANKETA

70 otrok oz. mladostnikov je bilo izbranih naključno. Njihova starost je bila od 15 do 20 let, skupno pa jim je bilo to, da so obiskovali plesno šolo, kjer poučujem, in so leta 2007 zaključevali tečaj. V anketi je sodelovalo 48 deklet (68,6%) in 22 fantov (31,4%). Poizkušala sem objasniti dejavnike, ki oblikujejo skozi življenje posameznikovo identiteto, ter v empiričnem delu analizirati izbrane indikatorje. Pri delu sem se opirala na obstoječo literaturo.

Prvo vprašanje, ki sem ga postavila anketirancem, je bilo: »**Ali spremljate dogodke, povezane z duševno prizadetostjo v Sloveniji?**« S tem vprašanjem sem si hotela predvsem pomagati pri kasnejši interpretaciji, saj se mi zdi, da je med splošnim zanimanjem za duševno prizadetost ter med spremljanjem dogodkov v Varstveno delovnem centrom Ribnica neka povezanost. Rezultati tega vprašanja so bili pričakovani, saj je velika večina (71%) anketirancev obkrožila odgovor NE, 20% se jih je odločilo za odgovor DELNO, 9% pa za DA.

Drugo vprašanje se je glasilo: »**Ali spremljate dogodke, povezane z Varstveno delovnim centrom Ribnica?**« Odgovori na to vprašanje so bili zelo presenetljivi, saj se jih je kar 60% odločilo za odgovor DA, 28% za DELNO, in 12% za odgovor NE.

Tretje vprašanje je bilo: »**S kom se o duševni prizadetosti največkrat pogovarjate?**« To vprašanje je rahlo kontradiktorno s prvim, a če se nekdo za dogodke, povezane z duševno prizadetostjo, ne zanima, še ne pomeni, da se o tem nikoli ne pogovarja. Tu sem hotela predvsem ugotoviti, kateri so tisti socializatorski dejavniki, s katerimi si mladi največkrat oblikujejo svoja stališča glede problematike duševne prizadetosti. Ugotovila sem, da se v **cerkvi** o duševni prizadetosti ne pogovarjajo z nikomer (0% anketirancev je obkrožilo ta odgovor), za odgovor **doma v družini** se jih je odločilo 46%, za odgovor **s prijatelji, znanci** 14% , za odgovor **v šoli** 2%, za odgovor **z nikomer** pa 37%.

Četrto vprašanje se je glasilo: »**S kom se o dogodkih, povezanih z duševno prizadetostjo, največkrat pogovarjate?**« Odgovori so bili rahlo drugačni kot pri tretjem vprašanju, a vseeno precej podobni: v **cerkvi** se o duševni prizadetosti pogovarjajo minimalno (3%), za odgovor **doma v družini** se jih je odločilo 26%, za odgovor **s prijatelji, znanci** 45% , za odgovor **v šoli** 10%, za odgovor **z nikomer** pa 16%.

Rezultati ankete so zelo zanimivi, zaradi njih pa lahko potrdim svojo hipotezo: namreč, res je, da se mladi (v mojem vzorcu) večinoma sploh ne zanimajo za dogodke povezane z duševno prizadetostjo v Sloveniji, a po drugi strani se jih kar 60% zanima za dogodke, povezane z VDC. Rezultati so tudi razumljivi: VDC Ribnica se udejevtvuje na marsikaterem področju, ki ni zanimivo za ljudi, ki se s tovrstno problematiko ukvarjajo, za tiste, ki jih področje duševne prizadetosti zanima, temveč tudi tistim, ki zelo težko sprejmejo prisotnost duševne prizadetosti. Predvsem pa nekatera dejanja VDC Ribnica mejijo že na mejo mogočega, saj dnevno dokazujejo, kaj se da doseči z voljo, tudi če nimajo na razpolago ogromnega finančnega zaledja, zaradi česar so še bolj zanimive.

V drugem delu raziskave pa me je predvsem zanimalo, kateri politični socializatorji so tisti, ki najbolj vplivajo na oblikovanje stališča mladih glede duševne prizadetosti. Rezultati ankete so pokazali, da se o duševni prizadetosti nasploh in o VDC Ribnica največ pogovarjajo doma, s svojo družino, takoj zatem pa sledi politični socializator socializator prijatelji in znanci. Najmanj se o duševni prizadetosti pogovarjajo v cerkvi, še vedno pa je ogromen odstotek tistih, ki se o duševni prizadetosti in o VDC Ribnica ne pogovarja. Ta podatek me ni presenetil, čeprav sem mogoče pričakovala, da bo nekoliko nižji odstotek nezainteresiranih mladih ljudi za duševno prizadetost.

Torej, lahko rečem, da sem z rezultati ankete potrdila svojo hipotezo, do rezultatov pa sem prišla s pomočjo štirih vprašanj, ki so bila razumljiva in ne pretežka za moj vzorec. V raziskavi sem upoštevala vse ankete, nobena ni bila nepopolno izpolnjena.

3.3.7 UGOTOVITVE ANKETE

Mladino so oblikovali družbeni dejavniki skozi čas in to, kar je ta trenutek pred nami in imenujemo mladina, je delo preteklih desetletij in stoletij. Lahko bi rekli, da se na mladini odražajo trenutne razmere v posamezni družbi, tako nekoč kot danes. Večinoma vsak gleda na svoje koristi in na dobiček, v šolstvu je premalo poudarka na izobraževanju, povezanim z vsakdanjim aktualnim dogajanjem. Na tem mestu bi opozorila tudi na pomembnost predmetov, kot je npr. vzgoja za medije, kjer bi se učenci že v zgodnji mladosti oz. v osnovni šoli spoznali z vplivom množičnih medijev, s sredstvi obveščanja in s političnimi socializatorji oz. s tem, da je tudi »negovorjenje« o določeni tematiki le del sistemske ureditve, od katere ima nekdo korist. Ta del naloge je večinoma posvečen slovenski mladini in raziskovanju njenih interesov in zanimanj. V končni analizi le posplošimo ugotovitve na celotno populacijo, kajti v raziskavo je bil, tako kot običajno, zajet le vzorec.

4. SKLEP

Pričujoče delo kaže na to, da je za doseganje višje kvalitete življenja oseb z motnjo v duševnem razvoju v prvi vrsti pomembno, v kolikšni meri se s samo osebo ukvarjajo po ustanovah kot je varstveno delovni center (komuniciranje »navznoter«), hkrati pa ni nič manj pomembno komuniciranje z okolico, torej komuniciranje »navzven«. Ne smem zanemariti tudi poteka same socializacije družbe, ki je osnova vseh nadaljnjih konceptov.

Če se najprej oprem na rezultate svoje prve raziskave, kjer sem ugotovila, da lahko potrdim hipotezo, ki pravi, da več kot je bilo na posamezniku »uporabljenih učnih metod-komunikacijskih sredstev«, manjša je njegova »stopnja prizadetosti«. Teorija in praksa se sicer ne razlikujeta pri spremenljivki uporabe komunikacijskih sredstev. Osebe dejansko napredujejo oz. se bolje znajdejo po uporabi večjega števila le-teh.

Skrivanje in prikrivanje duševnih motenj oz. oseb z motnjo v duševnem razvoju še zdaleč ni rešitev problema, kar nam kaže sam razvoj defektologije kot znanosti in zgodovinsko razumevanje duševnih motenj, še bolj pa sama praksa. Tisto, kar skrijemo, prej ali slej privre na plan, mogoče celo na način, ki ga je še težje obvladovati. Masovno zapiranje in skrivanje norcev in duševnih bolnikov v 17. stoletju je le-te odstranilo za neki določeni čas, toda problem je zopet priplaval na površje. Če bi danes za kaj takšnega slišali, bi bili najbrž precej šokirani, vendar pa to še zdaleč ne pomeni, da tega ni. Tabuji so močno zakoreninjeni, še več jih je tam, kjer je splošna populacija manj izobražena in v krajih, kjer je tradicija tako močna, da ljudje verjamejo v določena prepričanja, ki jih splošni uporabnik informacijskih sredstev danes zelo težko razume. Še vedno se najdejo družine, ki svoje družinske člane zaradi motenj v duševnem razvoju skrivajo pred očmi javnosti. Takšne osebe nimajo nikakršne možnosti za razvoj, njihov vsakdan je životarjenje brez nekih ciljev, še večji problem pa nastane, kam s tako osebo, ko skrbniki zbolijo ali umrejo.

Tudi če ne gremo v tako ekstremne primere oz. če razširim populacijo s tistih, manj izobraženih, na tiste, ki jih naša družba imenuje visoko izobraženi, zasledimo primere, ko se starši na nikakršen način ne morejo sprijazniti, da se jim je rodil otrok z motnjo v duševnem razvoju. Ravno v času, ko je nastajala moja diplomska naloga, so starši poslali dve deklici z Downovim sindromom v »normalno« osnovno šolo, čeprav so jim defektologi to odsvetovali. Deklici sta primerni za šolo s prilagojenim programom, kjer bi se z njima ukvarjali po njihovih zmožnostih in se prilagajali njenemu tempu. V osnovnih šolah, kjer pa tega prilaganja ni,

obstaja velika možnost, da se bosta deklici ves čas počutili zapostavljeni, ker bosta zelo težko sledili učnemu programu, kar bo negativno vplivalo na njuno samopodobo. Kakšen bo rezultat tega »poskusa«, bo pokazal čas, vendar ne morem mimo vprašanja, v kakšnem pogledu naj bi to koristilo deklicama samima oz. ali ni to samo »nasilen poskus« staršev, ker se ne znajo sprijazniti z drugačnimi potrebami svojega otroka.

Osebe z motnjo v duševnem razvoju ne moremo soditi na podlagi reprezentacij v sredstvih javnega obveščanja, ki so pogostokrat podane brez širšega konteksta, ali celo popolnoma zmotne. Pri tej tematiki je širši kontekst zelo pomemben, saj brez njega sredstva javnega obveščanja ustvarjajo mite in ne prikazujejo realnosti, kar naj bi bila sicer njihova primarna naloga, ampak s svojimi članki morda komu dajo lažno upanje (da se v njihovem prizadetem otroku skriva genijalec, da je motnja ozdravljiva, ...) ipd.

Kritično sprejemanje informacij s strani občinstva in prejemnikov informacij, promoviranje vsakovrstnega zdravja s strani organizacij in izobraževanje ljudi, ki delajo v medijih, bi pripomoglo k natančnejšim in pozitivnejšim medijskim reprezentacijam oseb z motnjo v duševnem razvoju, vsekakor pa se je izkazalo za zelo produktivno ozaveščanje mladih.. Ti bodo dolgoročno kot prejemniki medijskih vsebin lahko podajali povratne informacije na prejeto medijsko vsebino. S kritiko in zahtevo po točni informaciji bodo s potrebnim znanjem lahko sami pripomogli k natančnejšim medijskim reprezentacijam oseb z motnjo v duševnem razvoju.

Mladi, kot se je pokazalo, so sposobni razumeti, da drugačnost ni nujno slaba, da s pravilnim pristopom lahko razumejo motnjo v duševnem razvoju kot nekaj, kar je tu, med nami in je ni potrebno skrivati. Rezultati ankete so bili kot rečeno zelo zanimivi, zaradi njih sem lahko potrdila svojo hipotezo: namreč, res je, da se mladi (v mojem vzorcu) večinoma sploh ne zanimajo za dogodke povezane z duševno prizadetostjo v Sloveniji, a po drugi strani se jih kar 60% zanima za dogodke, povezane z VDC- jem. Vsekakor dobra iztočnica za vse, ko si na področju duševnih motenj prizadevajo za spremembe. Učinek je viden tudi v praksi.

V drugem delu raziskave pa me je zanimalo, kateri politični socializatorji so tisti, ki najbolj vplivajo na oblikovanje stališča mladih glede duševne prizadetosti oz. oseb z motnjo v duševnem razvoju. Glede na rezultate ankete trdim, da se tako o duševni prizadetosti nasploh kot o VDC Ribnica v največji meri pogovarjajo doma, s svojo družino, takoj zatem pa sledi politični socializator in socializator prijatelji in znanci. Torej je družina še vedno tista, ki je

odločilnega pomena, kako posameznik v začetnih fazah svojega življenja sprejema drugačnost. Večjo pozornost je treba nameniti zgodnji obravnavi otrok in jih čim prej vključevati v širše socialno okolje, kjer bodo lahko optimalno razvili svoje zmožnosti sprejemanja drugačnosti.

Na koncu bi poudarila samo še pomembnost razvijanja pomoči družinam in pomembnost varstveno delovnih centrov za razvoj oseb z motnjo v duševnem razvoju, hkrati pa še naprej razvijati integracijo na področju institucionalne vzgoje in izobraževanja otrok.

5. LITERATURA IN VIRI

5.1 LITERATURA

- ✓ Čater, Petra (2002): *Psihologija komuniciranja zaveznica kriminalistov*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Debeljak, Aleš, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (2002): *Cooltura. Uvod v kulturne študije*. Ljubljana: Študentska založba.
- ✓ Fiske, John (2005): *Uvod v komunikacijske študije*. 1. ponatis. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Flaker, Vito (1998): *Odpiranje norosti. Vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: Založba/ cf.
- ✓ Godina V., Vesna (1983): *Bipolarnost socializacijskega procesa*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Jelušič, Ljubica (1997): *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Jelušič, Ljubica (1988): *Obrambno varnostna kultura in družbeno politični sistem SFRJ*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede..
- ✓ Južnič, Stane (1973): *Politična kultura*. Maribor: založba Obzorja.
- ✓ Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Jelenc, Dora in Edigija Novljan (2000): *Izobraževanje odraslih oseb z motnjami v duševnem razvoju*. Ljubljana: založba CenterKontura.
- ✓ Kogovšek, Tina (2001): *Ocenjevanje zanesljivosti in veljavnosti merjenja značilnosti egocentričnih socialnih omrežij*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Kopač, Anja (2000): *Aktivacija - Obrat v socialni politiki*. Ljubljana: G grafika.
- ✓ Kovačič, Dare (1994): Besedna in telesna komunikacija. *Psihološka obzorja* (¾), 49–60.
- ✓ Kuhar, Roman (2003): *Medijske podobe homoseksualnosti. Analiza slovenskih tiskanih medijev od 1970 do 2000*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- ✓ Lahmadi, Leila Al (2000): *Otroštvo in socializacija v medkulturni perspektivi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- ✓ Lukšič-Hacin, Marina (1995): *Ko tujina postane dom*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
- ✓ Luthar, Breda, Vida Zei in Hanno Hardt (2004): *Medijska kultura. Kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba.
- ✓ Musek, Janek (1993): *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy d.o.o.
- ✓ Musek, Janek (1977): *Osnove psihologije osebnosti*. Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani.
- ✓ Musek, Janek in Vid Pečjak (1993): *Psihologija*. Ljubljana: DZS.
- ✓ Nastran Ule, Mirjana (2000): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- ✓ Splichal, Slavko (1999): *Kako deluje sproščanje, komunikološka hrestomatija 2, Razvoj empirične komunikologije v ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Splichal, Slavko (2005): *Javno mnenje- Teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ✓ Vreg, France (1973): *Družbeno komuniciranje, mnenjski in komunikacijski procesi v družbenem sistemu*. Maribor: založba Obzorja.
- ✓ Zaviršek, Darja (2000): *Hendikep kot kulturna travma. Historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba/ cf.
- ✓ Zbornik prispevkov ob dvajseti obletnici Doma Škofljica CUDV Dolfke Boštjančič Draga (2005): *Odrasle osebe z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju*. Draga: G grafika.
- ✓ Varstveno delovni center Ribnica (2002): *Individualni dnevniki*. Ribnica.
- ✓ Wahl, Otto F. (2003): *Media Madness. Public Images of Mental Illness*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.

5.2 MEDMREŽJE IN OSTALI VIRI

- ✓ Intervju z Nančo Mohar-Opeka, defektologinjo in vodjo Varstveno delovnega centra Ribnica. Ribnica, 11.11. 2006.
- ✓ *Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju* (2007). Ljubljana: Uradni list RS 18/77. Dostopno na www.kid-pina.si/~mdsskp/zakonodaja/10.htm (8. november 2007).

6. PRILOGE

PRILOGA A: PROGRAMSKI STAVKI ZA ODVISNO SPREMENLJIVKO »STOPNJA PRIZADETOSTI«

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,534	6

COMPUTE stopnja1 = ((skrb1_2 - skrb1_1) + (skrb6_2 - skrb6_1) + (skrb7_2 - skrb7_1)) / 3 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja2 = ((orient1_2 - orient1_1) + (orient2_2 - orient2_1) + (orient4_2 - orient4_1)) / 3 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja3 = ((kom1_2 - kom1_1) + (kom2_2 - kom2_1) + (kom3_2 - kom3_1) + (kom4_2 - kom4_1)) / 4 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja4 = ((znanje1_2 - znanje1_1) + (znanje2_2 - znanje2_1)) / 2 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja5 = ((vedenje1_2 - vedenje1_1) + (vedenje3_2 - vedenje3_1) + (vedenje4_2 - vedenje4_1) + (vedenje5_2 - vedenje5_1)) / 4 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja6 = ((interes1_2 - interes1_1) + (interes2_2 - interes2_1)) / 2 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja7 = ((sluzba1_2 - sluzba1_1) + (sluzba3_2 - sluzba3_1)) / 2 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja8 = ((ocena2_2 - ocena2_1) + (ocena5_2 - ocena5_1) + (ocena7_2 - ocena7_1) + (ocena8_2 - ocena8_1) + (ocena9_2 - ocena9_1)) / 5 .
EXECUTE .

COMPUTE stopnja1B = (stopnja1 + stopnja2 + stopnja3 + stopnja4 + stopnja5 + stopnja6 + stopnja7 + stopnja8) / 8 .
EXECUTE .

PRILOGA B: ANKETA

Pozdravljeni!

Moje ime je Tina Opeka in sem absolventka na Fakulteti za družbene vede. V okviru diplomske naloge preučujem zanimanje mladih za dogajanje, povezano z duševno prizadetostjo. Prosim vas, da mi z izpolnjeno anketo pomagata pri zbiranju podatkov, ki se bodo uporabili izključno v raziskovalne namene v okviru diplomske naloge. Anketa je anonimnega tipa in vam ne bo vzela veliko časa. Prosim vas, da na vprašanja odgovarjate zbrano.

Za sodelovanje se vam lepo zahvaljujem!

Spol: obkrožite   M   Ž

1) Ali spremljate dogodke, povezane z duševno prizadetostjo v Sloveniji?

Da
Ne
Včasih

2) Ali spremljate dogodke, povezane z Varstveno delovnim centrom Ribnica?

Da
Ne
Včasih

3) S kom se o duševni prizadetosti največkrat pogovarjate?

- a) v cerkvi
- b) doma, v družini
- c) s prijatelji, znanci
- d) v šoli
- e) z nikomer

4) S kom se o dogodkih, povezanih z duševno prizadetostjo, največkrat pogovarjate

- a) v cerkvi
- b) doma, v družini
- c) s prijatelji, znanci
- d) v šoli
- e) z nikomer

PRILOGA C: OCENJEVALNA LESTVICA VDC RIBNICA

1. Skrb za samega sebe (vsi elementi se ocenijo s: samostojen - DA, delna pomoč - DE, nesamostojen - NE)

Umivanje: rok, obraza, zob, nog, las, intimna nega, tuširanje kopanje,...	
Skrb za urejen videz: nohti, uporaba robca	
Uporaba stranišča in ali je čist podnevi/ponoči	
Oblačenje / slačenje: spodnje perilo, oblačila brez gumbov Spodnji / zgornji del, ali zapre gumbe po vrstnem redu, uporablja druge patente, se obuje brez vezalk, zaveže vezalke,...	
Skrb za obleko	
Skrb za zdravje in prosti čas	
Hranjenje (ali zna pripraviti zahtevne jedi, enostavne jedi, ali si vzame hrano iz hladilnika, zna rezati kruh, ali si samostojno postreže hrano, samostojno uporablja jedilni pribor, potrebuje delno pomoč, potrebno ga je hraniti) – posamezne ocene je za boljše spremljanje potrebno še dodatno razčleniti- (potrebuje pomoč pri hranjenju z vilico, žlico, nožem, pri natakanju pijače,...). Vsako od naslednjih področij ima tudi hkratno zaključno oceno.	
OCENA REZULTATOV: stanje glede na preteklo obdobje (nezadovoljivo, ohranil isto stopnjo, osvojil višji nivo; potrebno je dodati natančnejše opredelitve, kot npr. naučil se je uporabljati nož pri hranjenju).	

2. Orientacija v prostoru in času (razčleni se enako ali natančneje kot 1. točka)

Oreientacija: Na sebi	
V ožjem okolju	
V širšem smislu	
V prometu	

3. Komunikacija (razčleni se enako ali natančneje kot 1. točka)

Govor	
Artikulacija govora	
Način sporazumevanja	
Poslušanje, razumevanje, koncentracija	

4. Znanje, spretnosti, delovne spretnosti (razčleni se enako ali natančneje kot 1. točka)

Znanje pisanja, branja	
Računske spretnosti	
Stanje glede na predhodno obdobje	

5. Osebnostne lastnosti, vedenje in čustvovanje

Odnos do sovarovancev in osebja	
Prevladujoče splošno razpoloženje	
Upoštevanje pravil vedenja v VDC	
Prilagojenost vedenja v različnih situacijah: Prireditve, srečanja, obiski, nakupi,...	
Posebnosti v vedenju (družbeno zaželeni in nezaželeni, neprimerni vedenjski vzorci)	
Čustvovanje in izražanje čustev	
Samopodoba	
Spolnost in partnerstvo	

6. Posebni interesi

Vključenost v organizirane oblike interesnih aktivnosti	
Športna aktivnost	
Oblike programov za samostojno življenje	
Druge oblike prostočasnih dejavnosti	

7. Zaposlitev v VDC

Kooperantska dela	
Izdelovanje izdelkov lastnega programa	
Lesna delavnica	
Druge zaposlitve	
Okupacija	

8. Ocena delovne uspešnosti

Predhodna gospodinjska, tehnična ali proizvodna znanja	
Razumevanje delovnih nalog in upoštevanje navodil	
Stanje ročnih spretnosti	
Delovni interesi, motivacija	
Samostojnost pri upravljanju nalog	
Vztrajnost pri delu	
Natančnosti, koncentracija	
Delovna storilnost	
Kakovost dela	